

De sproglige og nationale Tilstande paa Mellemslesvigs Højderyg ved det 20. Aarhundredes Begyndelse.

Af J. B. Høyer.

Idet jeg henviser til en tidligere Afhandling i „Sønderjydske Aarbøger“ (1ste Halvbind 1905): „En Rejse gennem Overgangsegnene“ og til P. Lauridsens Afhandling: „Sprogkamp og Sprogforhold“ i „Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie“, skal jeg ikke indlade mig paa Aarsagerne til Angels og Mellemslesvigs sproglige Fortyskning. Hovedsagen er som bekendt det tyske Kirke- og Skolesprog, der, skønt Befolkningen i disse Egne til for godt et Aarhundrede siden talte Dansk til den gamle Folkegrænse Slien og Dannevirke, dog med Reformationen efterhaanden gennemførtes til Linjen Flensborg—Tønder med Sognene Bov, Medelby og Ladelund som de nordligste. Jeg vil straks gaa over til at meddele Erfaringerne af en Rejse, jeg har foretaget i Sproggrænseegnene paa Mellemslesvigs Højderyg i Sommeren 1907. Ved mine Undersøgelser har jeg for enkelte Byers Vedkommende søgt at fastsætte Procenttallet af Dansk talende Indbyggere. Disse Beregninger skal dog ikke gøre Fordring paa

fuldstændig Nøjagtighed men kun tjene til at give et Fingerpeg i den sproglige Udvikling, ligesom mit Arbejde i det hele ikke er af overvejende statistisk Art. Jeg maatte i saa Tilfælde have haft langt flere Oplysninger, end det under et kortere Ophold har været muligt at tilvejebringe. Selv den mest nøjagtige statistiske Beregning har i det hele sine store Vanskeligheder, da i de blandede Egne de samme Personer snart benytter sig af Dansk, snart af Plattysk, tilsyneladende med samme Færdighed i begge Sprog. Nærmest kommer man Sagen, naar man undersøger Sproget i den enkelte Familie og lægger denne til Grundlag for sin Beregning. Men det derved fremkomne Procenttal er ikke det gunstigste for det danske Sprog. Naar man nemlig tager de blandede Familier: saadanne, hvor Forældrene taler Dansk indbyrdes, men Tysk til Børnene, maa man paa dette Grundlag regne disse sidste for Tysk talende. Herved bliver Tallet af Tysk talende selvfølgelig forholdsvis højt i en By, hvor Dansk ellers er det almindelige Omgangssprog. Desuden er det Tysk, der tales til Børnene, ofte af tvivlsom Beskaffenhed, og ved at høre Forældrenes og andre Byfolks Samtale bliver Børnene ofte allerede i Skoletiden lige saa færdige i Dansken som i Plattysken. Procenttallet, der fremkommer paa dette Grundlag, bliver derfor af mere formel Art, man kunde næsten sige tendensiøst i tysk Retning, det angiver mere en kunstig Bestræbelse end et virkeligt Forhold, men det har sin Betydning, da det viser, i hvilken Retning den sproglige Bevægelse stræber, og som sagt: man har Familiens Enhed at holde sig til. Byens offentlige Omgangssprog vilde give et

paalideligere Udtryk for Brugen af det danske Sprog, men et Procenttal paa dette Grundlag kan man kun fastsætte tilnærmelsesvis. Procenttallene paa H. V. Clausens Sprogkort maa nærmest betragtes som et Udtryk for Omgangssproget, medens Adler i sit omtrent samtidige Værk („Die Volkssprache in d. Herzogtum Schleswig seit 1864“, 1891) har lagt Familien til Grund¹⁾. Forøvrigt har det som omtalt ved mit nærværende Arbejde ikke været Hovedopgaven at behandle Sprogets statistiske, men mere dets historiske Side, f. Eks. at paavise naar og under hvilke Forhold Plattysken har faaet Indpas i en By og dernæst gennem Rejseskildring og Meddelelse af mundtlige Overleveringer at give en lille Farvetegning af Befolkningens nationale Stilling i de omtalte Egne.

Betragter man Sproggrænseegnene mellem Flensborg og Læk, er man straks paa det rene med, at man her staar overfor en sproglig Forskydningsproces, der endnu næppe har fundet sin Afslutning. Ligesom for godt et Aarhundrede siden Plattysken i det sydlige Angel først fremtraadte i den Skikkelse, at ellers dansk-talende Forældre begyndte at tale Plattysk til Børnene for at overbygge Kløften mellem Befolkningens danske Sprog og det højtyske Sprog i Skolen, saaledes frem-

¹⁾ Med Hensyn til Procenttallene paa H. V. Clausens Sprogkort (*Manuel historique de la question du Slesvig*), maa det fremhæves, at medens disse for Nordlesvigs Vedkommende er byggede paa selvstændige Oplysninger, har denne Fremgangsmaade ikke kunnet følges for disse Egenes Vedkommende. Tallene her fremtræder derfor nærmest som en Kritik af det af Adler indsamlede Materiale (*Manuel* S. 341, jf. *Sønderj. Aarb.* 1892 S. 193).
Redaktionen.

træder Plattysken i samme Skikkelse den Dag i Dag i de Egne, hvorhen det sidst har rakt sine Fangearme. Kommer man hertil fra nordligere Egne, er det straks paafaldende, at forholdsvis faa Voksne indbyrdes benytter sig af Plattysken, medens det oftere tales til Børnene og af disse indbyrdes. Først længere mod Syd bliver det ved Siden af Dansken Omgangssproget ogsaa mellem de voksne. Denne Plattyskens nordligste Grænse tager sig saaledes lidet imponerende ud, og dog er den saa farlig for det oprindelige danske Almuesmaal, thi i en By, hvor det er blevet almindeligt at tale Plattysk til Børnene, der vil, om man ikke modsætter sig det (og det gør man vanskeligt, naar det er kommen dertil), Plattysken i Løbet af en Menneskealder (maaske kan det tage noget længere Tid) blive det almindelige Omgangssprog. Bestemmer man da Sproggrænsen som en Linje gennem de Egne, hvor det nævnte Forhold sidst har taget sin Begyndelse, gaar den i Øjeblikket fra Flensborg gennem Sognene: Hanved¹⁾, Medelby, Læk og Klægsbøl ud til Marsken, eller nøjagtigere gennem Byerne: Ellund (nordlig i Hanved Sogn), Medelby (Kirkebyen i M. Sogn), Holt (vestlig i M. Sogn) Agtrup (nordøstlig i Læk Sogn) og Sognet og Kirkebyen Klægsbøl. Det bliver omtrentlig en Linje Vest—Øst. Hvad der i disse Egne har stillet sig gunstigt for Plattyskens Indpas, er dels Syd fra indvandrede, dels at det fremmede Sprog har mødt for lidt samlet Modstand, i det man fra gammel Tid gennem de tyske Embedsmænd

¹⁾ Bov Sogn har jeg ikke haft Lejlighed til at opholde mig i.

har lært at ringeagte sit gode danske Modersmaal og betegne det med Navnet „Kartoffeldansk“ og endelig den hyppige Lejlighed til at høre Plattysken, f. Eks. i Flensborg og Læk og paa Jærnbane-strækningen mellem disse Byer.

Vi vil nu betragte de nævnte Sogne hvert for sig og, saa vidt mine Erfaringer fra Sommeren 1907 muliggør det, undersøge de sproglige Forhold i Enkelthederne. Vi begynder med Hanved Sogn. Dette Sogn, der ligger paa Højderyggen lige Vest for Flensborg, har en Længde fra Nord til Syd paa et Par Mil og strækker sig gennem næsten alle Sproggrænsens Overgange. Bekendt er Hanved Sogn for det Klageskrift, Bønderne dér i sin Tid (1661) indsendte til Frederik den 3die, da Superintendenten Stefan Klotz, der med Vold og Magt vilde indføre det højtyske Kirkesprog, havde givet de Dansk talende Hanvedboere en Præst, der ikke kunde et eneste Ord Dansk. De havde i den store Svenskekrig mistet deres timelige Gods, men følte det som en større Sorg, om de nu ogsaa skulde miste den Trøst, der bragtes dem gennem Guds Ord paa Modersmaalet. Nordligst i Sognet ligger Byen Frøslev. Frøslev er ikke blot en By, der bevidst og trofast fastholder sit danske Modersmaal, men ogsaa en overvejende Dansk sindet By. Tæt samlet, skjult bag hyggelige Træer, ligger den der som et lille Fort eller Fæstning, der Gang for Gang har afvist de tyske Angreb og Stormløb. Jeg talte med en Mand der i Byen om Aarsagen til Befolkningens danske Sindelag. Han mente, det havde været af stor Betydning, at man i den danske Tid havde haft en Lærer, der forstod at fortælle

Fædrelandets Historie, saa Børnene blev varme derfor, og særlig havde han forstaaet at fortælle om de danske Krigshelte Tiderne igennem. Aldrig havde det kunnet falde nogen ind der i Byen at tale Plattysk, medens man i Ellund, Nabobyen mod Syd, altid havde haft lettere derved. At man fastholder det danske Sprog, erfarede jeg personligt. En Eftermiddag kom jeg til Byens Kro, der tidligere ejedes af Carsten Thomsen, der skrev sine friske Sange i Egnens danske Landskabsmaal, men nu ejes af en Søn af den nu afdøde Digter. I Krostuen var netop samlet en Del Mænd fra Byen. De kom for at betale „Smorpenge“ (en Afgift til Præsten i Hanved), men der hørtes ikke et tysk Ord. Det hele var saa dansk og hjemligt, som om det var en Sogneraadforsamling i en eller anden dansk Landsby. Først da Præsten traadte frem fra et Sideværelse, blev der vekslet nogle tyske Ord mellem ham og et Par af Bønderne. Præsten begyndte paa Højtysk, men da der svaredes paa Plattysk, slog han ogsaa selv over i dette Sprog.

Søger man nøje Besked om de sproglige Forhold i Frøslev, stiller disse i Øjeblikket sig saaledes: der findes 38 rent Dansk talende Familier, 9 Familier med blandet Sprog og 15 rent Tysk talende Familier. Det forholdsvis store Antal rent Tysk talende Familier skyldes Indvandring, hvad den nærliggende Padborg Station for en Del har medført. Ogsaa med Hensyn til de blandede Familier kan det paavises, at disse er tilflyttede eller Efterkommere af tilflyttede. Man tør derfor paastaa, at Frøslev ligger Nord for Sproggrænsen, da den indfødte Befolkning fuldtud fastholder sit

Modersmaal. Procenttallet af Dansk talende er ca. 68, naar man gaar ud fra Sproget i de enkelte Familier, idet jeg tillige her som ved følgende Udregninger har faaet Tallet opgivet paa Medlemmerne baade i de Dansk talende, blandede og Tysk talende Familier. Paa Adlers Sprogkort sættes Procenttallet af Tysk talende fra 10—25, paa H. V. Clausens Kort Procenttallet af Dansk talende (altsaa med Omgangssproget som Udgangspunkt) til 92. Forholdet har saaledes ikke forandret sig af Betydning i de sidste 18 Aar. At Skolebørnene i Frøslev paa Legepladsen væsentlig taler Dansk, blev mig meddelt fra paalidelig Side. Et Led i Befolkningens nationale Selvhævdelse er bl. a. dette, at der nu og da om Vinteren bliver fremvist danske Skuespil af hjemlige Dilettanter.

Spadserer man fra Frøslev over de aabne Marker i sydvestlig Retning, kommer man efter en Times Forløb til Byen Ellund. Her stiller de sproglige Forhold sig saaledes: der findes 15 rent Dansk talende Familier, 9 med blandet Sprog og 11 rent Tysk talende Familier. Medens i Frøslev de rent Dansk talende Familier udgjorde over Halvdelen af det samlede Tal, udgør det her altsaa kun en Trediedel. Procenttallet af Dansk talende med Familiesproget som Grundlag udgør mellem 50 og 60 % (Adler: Tysk talende 26—50 %, Clausen: Dansk talende 75 %). Som anført i Indledningen hører Ellund med til de Byer, gennem hvilke Sproggrænselinjen gaar o: man kan i sproglig Henseende ikke længere sætte noget Skæl mellem tilflyttede og indfødte, da enkelte af disse sidste i de seneste Aar (omtrent de sidste 10 Aar) har begyndt

at tale Plattysk til Børnene. Dette hænger sammen med, at der i Ellund næppe findes det stærke nationale Sammenhold som i Frøslev, og at man her gennemgaaende næppe har haft en saa klar Forstaaelse for Bevarelsen af det danske Modersmaal. Et Eksempel paa, hvor holdningsløs Nationalitetsfølelsen er, naar den ikke bygger paa Bevidstheden om Modersmaalets Betydning, men kun ytrer sig som en instinktmæssig Følelse af, at man er dansk, fordi Faderen har været det, skal jeg anføre her. En Aften sad jeg i en Landsbykro i Sproggrænseegnene. Ved et Bord i Nærheden sad et lille Selskab, der snart talte Dansk og snart Plattysk. Senere hen kom Byens Lærer, en ganske ung Fyr, til Stede. Fra nu af førtes Samtalen hovedsagentlig paa Plattysk, da Læreren kun benyttede sig af dette Sprog. Pludselig begyndte en ældre Mand af Selskabet, der havde stukket adskillige Genstande under Vesten, at tale om, at han vilde udbringe en Skaal „for gamle Danmark“, de andre kunde saa gøre, hvad de vilde, „æ sejer nu Skaal for gamle Danmark!“ sagde han og saa med et imponerende Blik paa Læreren. Denne begyndte at blive nervøs, rykkede sig lidt i Sædet og protesterede: „Nein, ich sage prost fürs deutsche Vaterland!“ (nej, jeg siger Skaal for det tyske Fædreland!). Byens Kommuneforstander, der var indvandret længere Syd fra og som deltog i Selskabet, lagde sig imidlertid imellem og udbrød i en godmodig, medlidende Tone: „Ja, ja, wir wollen nicht den Kopf mit Politik zerbrechen“ (ja, ja, vi vil ikke bryde Hovedet med Politik), og da ogsaa Kromanden og Krokonen kom med nogle spøgefulde Bemærknin-

ger, var den gemytlige Tone snart genoprettet, og man fortsatte Selskabeligheden uden at tale mere om „gamle Danmark“.

Forlader man Ellund og kaster Blikket paa Kirkebyen Hanved (ca $\frac{3}{4}$ Mil sydligere), mærker man her en karakteristisk Gradsforskel i sproglig Henseende. Medens i Ellund først i den sidste halve Snes Aar en Del af den indfødte Befolkning har begyndt at tale Plattysk til Børnene, er dette Forhold indtraadt i Hanved lige efter 1864, ja for enkelte Familiers Vedkommende før denne Tid. I 1852 var der i Hanved 6 Familier med tysk HUSSPROG (P. Lauridsen: „Sprogkamp og Sprogforhold“). Fortyskningsprocessen har altsaa her en Menneskealders Forspring for den nordlige Del af Sognet. Grunden hertil maa ikke alene søges i Sindelaget, thi dansk Sindelag har ogsaa været til Stede i Hanved, og endnu findes her Dansk sindede Folk, men deri, at man ikke har været aarvaagen nok overfor Faren ved at bruge det fremmede Sprog. I Hanved er Plattysken ved at blive det almindelige Omgangssprog, den Slægt er ved at vokse op, der ikke bortkaster Plattysken som en Støttestav, der kunde være god nok i Skoletiden, men Sproget fastholdes af den yngre voksne Slægt. Indflydelsen fra de Tysk talende Naboejne mod Øst gør sig ogsaa gældende, Hanved ligger nemlig lidt sydligere end Flensborg By, paa Linje med det nordlige Angel. Der findes vel i Hanved Kirkeby Familier, hvor Omgangssproget er udelukkende Dansk, men det er saadanne Familier eller Husholdninger, hvor der enten ingen Børn findes, eller hvor disse allerede er voksne. Til den skole-

søgende Ungdom tales (maaske paa en enkelt Undtagelse nær) kun Plattysk. I Kirkebyen (Langbjerg ikke medtaget) findes ca. 15 Husstande med dansk Omgangssprog, ca. 22 med blandet og ca. 57 med tysk Omgangssprog. Procenttallet af Dansk talende med Familiesproget som Grundlag er ca. 20 (paa Adlers Kort mellem 25 og 50 %). Gaar man ud fra Byens officielle Omgangssprog, kan man vel sætte Procenttallet til henimod 50 og regne med, at $\frac{3}{4}$ af Indbyggerne er i Stand til at tale det danske Sprog. Mærkeligt nok er Byen Hyllerup, der ligger $\frac{1}{2}$ Mil sydligere, lidt mere Dansk talende, idet man her kan sætte Procenttallet til ca. 26. Her findes 9 Husstande med dansk Omgangssprog, 5 med blandet og 16 med tysk. Men heller ikke her tales der længere (med Undtagelse af en enkelt Familie, der er indvandret fra Nordslesvig) Dansk til den skolesøgende Ungdom. Heller ikke her har man været tilstrækkelig agtpaa-givende overfor Sprogets Betydning. Et karakteristisk Træk blev fortalt mig af en Mand i Hyllerup. Ved Afstemningen i 1867 var en Del Bønder samlede i Hanved Kro. Præsten var til Stede i et Værelse ved Siden af, og da han vilde hjem, turde han ikke gaa gennem Krostuen, hvor de Dansk sindede Bønder sad, som var vrede paa den tyske Præst, men han kravlede ud gennem et Vindue. Nu og da hører man i disse Egne ikke blot Tale om Mænd, der nu er Tysk sindede, medens Fædrene var Dansk sindede, men ogsaa om Mænd, der tidligere har været Dansk sindede, men nu er gaaede over til Tyskheden. Saaledes blev det fortalt om en Kommuneformander, at han tidligere

havde været Dansk sindet, men nu var Tysk sindet og ved Rigsdagsvalgene var de danske paa Nakken. Om en anden Mand blev fortalt, at han vel var Søn af en Dansk sindet Fader, men af Frygt stemte han paa den tyske Kandidat og havde tyske Kejserbilleder i sin Stue. Et Bevis for, hvor svag Nationalitetsfølelsen kan være, er ogsaa det, at Hussproget var tysk i en Familie, hvor Manden var fra selve Kongeriget Danmark, medens Konen var fra Hanved.

Kun en Kilometer Syd for Hyllerup ligger Sognets sydligste By Haurup. Denne har altid i Modsætning til den øvrige Del af Sognet været temmelig Tysk sindet. Dette har ogsaa gjort sig gældende i sproglig Henseende, thi her findes nu saa faa Indbyggere med dansk Hussprog, at man kun kan sætte Tallet til ca. 5 %, men paa den anden Side kan man dog regne med, at over Halvdelen kan tale Dansk. Det nationale Modsætningsforhold mellem de 2 Nabobyer Haurup og Hyllerup fik i ældre Tider sit Udtryk deri, at man i Haurup talte om det „danske Hyllerup“. Byens tyske Tilbøjeligheder giver sig ogsaa til kende derved, at der findes en Flagstang næsten ved hvert eneste Hus, medens man i Hyllerup kun enkeltvis vil finde en saadan.

Til Hanved Sogn hører endnu Byerne Harrislev, Gottrupel, Unaften, Timmersig og Veding, men med Hensyn til disse Byer har jeg ikke haft Lejlighed til at anstille nøjagtige sproglige Undersøgelser. Med Hensyn til Harrislev, der ligger Nordvest for Flensborg, maa dette (jeg tænker her ikke blot paa den gamle Bondeby, men paa hele Kommunen) med sin

store Arbejderbefolkning regnes som en Forstad til sidstnævnte Købstad, og de sproglige Forhold er her temmelig flydende. Gottrupel staar i sproglig Henseende paa et lignende Standpunkt som Ellund. Med Hensyn til Timmersig og Unaften, der ligger Vest for Hanved, skal Tilflytning have bragt nogen Forskydning i tysk Retning, og for Vedings Vedkommende (Øst for Hyllerup) kan Procenttallet af Dansk talende sættes til ca. 13. Nærheden af det langt overvejende Tysk talende Oversø Sogn har her gjort sig gældende.

Efter at vi nu har undersøgt de sproglige Tilstande i Hanved Sogn, vil vi fæste Opmærksomheden paa Medelby, det nordvestlige Nabosogn til Hanved. Medelby Sogn er i sproglig Henseende af særlig Interesse, da det er det nordligste paa Højderyggen, hvor man delvis i de sidste Aar har begyndt at tale Plattysk til Børnene. Da dette Forhold ikke ligger længere tilbage i Tiden, er man saa nogenlunde i Stand til at forfølge det i Enkelthederne. Som overalt paa Højderyggen, hvor Byerne ligger noget spredt, og hvor Plattysken kun langsomt har bredt sig fra den ene By til den anden, der hver for sig udgør som en lille Fæstning, hvor nedarvet Skik og Sædvane kun langsomt overvindes, saaledes sporer man ogsaa tydeligt i Medelby Sogn Betydningen af den stedlige Beliggenhed, det er nemlig kun i den sydlige Del af Sognet i Byerne Østerby, Medelby og Holt, at Plattysken har faaet noget Indpas, medens de nordlige Byer Jarde-lund, Bøgslund og Veesby for den indfødte Befolknings Vedkommende er næsten udelukkende Dansk talende. Vi vil først undersøge Forholdene i Østerby, den syd-

ligste af Sognets Byer, 3—4 Kilometer Nordvest for Valsbøl. Der findes i Østerby efter de mig givne Oplysninger ca. 41 Husstande, 18 med dansk, 14 med blandet og 10 med tysk Hussprog. I ca. 7 Familier tales Dansk til den skolesøgende Ungdom, i henimod en Snes Familier Plattysk. Procenttallet af Dansk talende er med Familiesproget som Grundlag ca. 50, medens man kan regne med, at saa godt som alle (ogsaa de skolesøgende Børn) med Færdighed taler det danske Sprog. Adler har i sit omtalte Værk for Østerbys Vedkommende følgende Resultater: 31 Familier med dansk, 12 med tysk og 6 med blandet Sprog. Som man ser, er Adlers Opgivelse af Husstandene et lidt højere Tal end mit. Enkelte Familier kan naturligvis være fraflyttede siden den Tid, men som i Indledningen berørt indrømmer jeg gerne, at mine Meddelelser, der hviler paa privat Grundlag, kan være mindre fuldkomne. En Sammenligning af Adlers og mine Tal turde dog vise, at Tallet af blandede Familier er tiltaget i de sidste 18 Aar, noget, der desværre viser, at den sproglige Bevægelse gaar i tysk Retning. Paa Adlers Kort er Procenttallet af Tysk talende for Østerbys Vedkommende sat fra 25—50 %, paa Clausens Procenttallet af Dansk talende til 75. Tallet paa de Husstande, hvor ogsaa de voksne taler Tysk indbyrdes, er 8. Med Hensyn til de sidst nævnte er disse alle indvandrede. Dette gælder f. Eks. en Enkekone fra Hjoldelund Sogn. Hun havde tidligere talt Dansk med sin Mand, men efter hans Død kun Tysk med Datteren. En anden Enkekone, der ogsaa var indvandret og havde en Høkerhandel, havde ikke villet lære

Dansk og paa dansk Tiltale altid svaret paa Tysk. Med Hensyn til de voksne, der taler Tysk indbyrdes i Byen Holt, er de ogsaa enten indvandrede eller Efterkommere af indvandrede. To Mænd bærer endnu af og til Tilnavnet „Tysker“ efter Faderen, der var indvandret. Med Hensyn til den Skik at tale Plattysk til Børnene, er den i Østerby saa smaat begyndt omkring 1880. Tidligere havde kun en Stenhugger talt Tysk, men han var indvandret fra Holsten. Vedkommende, der havde begyndt med Tysk til Børnene omkring 1880, var indfødt og Søn af en ivrig Slesvigholstensk sindet Fader. Dette var Grunden dertil, thi han kunde egentlig ikke Tysk. Da han gik i Skole 1864, sang han Smædeviser mod Danmark, f. Eks.: „O Hannemann“. Det er egentlig først i Løbet af den sidste Snes Aar, at den omtalte Skik havde taget Fart. En Mand, med hvem jeg talte om dette Forhold, mente, at forskellige Aarsager bidrog til Udbredelsen af det tyske Sprog, dels Skolen (det samme Forhold som i sin Tid i Angel), dels Sindelaget, dels Forbindelsen med Flensborg, dels Tysk talende Tjenestefolk og ogsaa saadanne Smaating i det daglige Liv, som naar i et Selskab en enkelt toneangivende Person (f. Eks. en Gensdarm e. lign.) begyndte med Tysk, idet da ogsaa de øvrige af Selskabet slog over i dette Sprog. De gode Tider for Landmanden i de senere Aar havde ogsaa bidraget noget til at vende Sindet bort fra Danmark. I Østerby findes en Del Flagstænger ved Husene. Ogsaa dette er temmelig nyt. Man havde ikke haft dem før indtil for en halv Snes Aar siden. Da havde en Husmand ved en Skovauktion købt en Del Træ-

stammer og gjort Forretning dermed. Folk havde købt dem uden at gøre sig videre Tanker derved i den Mening, at en Flagstang kunde pynte ved Huset. Ved Afstemningen 1867 var de danske Stemmer overvejende. Som Bevis for, hvor langt det stærkeste det danske Sprog i Virkeligheden er i en By som Østerby, kan nævnes, at enkelte Syd fra indvandrede er gaaet over til det danske Sprog. Selv med Hensyn til Byens Lærer, en ung Mand fra Hamborg, erfarede jeg, at han efter et Par Aars Ophold saa temmelig havde lært Dansk. Vedkommende Lærer fortalte mig, at Børnenes Udtale, naar de i Skolen læste eller talte Tysk, var meget paavirket af dansk Tonefald (noget, der i Grunden ikke godt kan være anderledes), og at det særlig faldt dem vanskeligt med „z“ og „sch“-Lydene. Der maatte anvendes streng Tugt, hvis disse Lyde tilstrækkeligt skulde indøves, og da han dog ikke holdt af stadig at sidde med Stokken i Haanden, maatte det gaa hermed, som det kunde. Et lille Eksempel, der belyser Plattyskens Historie paa et Sted som Østerby, havde jeg i Kroen. Krokonen her, en Enke i 60 Aars Alderen, talte kun Dansk til en Søn og en Datter i 16—17 Aars Alderen, og disse atter baade Dansk indbyrdes og Dansk til hende, men til en lille Datterdatter paa 6 Aar, der en Dag var i Besøg hos Bedstemoderen, blev der kun talt Tysk, da den lille af sine Forældre, der boede der i Byen, blev opdragen i dette Sprog. Et Bevis for, hvorledes det først er i den seneste Tid, Plattysken har faaet Indpas i Hjemmene. Ligesom i det øvrige Mellemslesvig, hvor det danske Sprog endnu tales, er ogsaa i Medelby Sogn den Mening almindelig

udbredt, at det Dansk, man taler, ikke er rigtigt Dansk, men „Kartoffeldansk“. Noget trist er der i dette Forhold, naar en Befolkning ringeagter sit eget Modersmaal og betragter det som en forældet Fortidslevning, man uden Skade, ja med Fordel kan ombytte med det fremmede Sprog. En gammel Mand, jeg talte med, sammenlignede Egnens danske Sprog med det frisiske, der begge havde det til fælles, at de gik deres Undergang i Møde. Han ansaa det for særdeles hensigtsmæssigt, at Forældrene talte Plattysk til Børnene, dog mente han, at det havde været endnu bedre, om det havde været Højtysk. Hele Enevældens Tankegang aandede i øvrigt ud af den gamles Tale, med stor Naivitet fortalte han Avisanekdoter om Konger og fyrstelige Personer, som om det havde været Guder i menneskelig Skikkelse. Et enkelt Minde fra Kosaktiden levede endnu der paa Stedet. Paa deres Strejftog var Kosakkerne ogsaa komne til Østerby, og en Flok af dem vilde ind at plyndre i et Hus. En behjertet Mand lagde sig da med en Bøsse bag et Dige ligeoverfor Huset, og idet han lod Bøsepiben pege frem, raabte han et tordnende „Feuer!“ Kosakkerne mente, det var et Kommandoraab, der lød til en hel Afdeling, og galopperede i Huj og Hast ud af Byen. Fra Treaarskrigen levede der naturligvis ogsaa Erindringer, bl. a. fortaltes følgende. I Foraaret 1848 før Slaget ved Bov, var Medelby besat af Danskerne, men Østerby af Tyskerne. En gammel Lærer der fra Sognet, der havde siddet i Medelby og drukket en Taar over Tørsten, fik man for Morskabs Skyld lokket til at gaa op i Kirken og ringe med Kirkeklokken. Da de danske Soldater

mente, at dette var et Tegn til Tyskerne i Medelby, blev han greben som Spion, og da man paa samme Tid brød op for at rykke frem mod Bov, maatte den stakels Lærer barhovedet og med Hænderne bunden paa Ryggen løbe bag efter en Kanon. Ufrivillig overværede han Slaget ved Bov. Derefter blev han ført til Flensborg og sat i Fængsel og blev først udfriet paa sin Sognepræsts Forestillinger.

I Byen Holt (ca. 2 Kilometer Vest for Medelby) fik jeg følgende Oplysninger: i ca. 9 Familier tales Højtysk til Børnene, i 5 Familier Plattysk og i 4 Dansk (Adler: 4 Tysk talende Familier, 9 Dansk talende og 7 blandede, Procenttallet af Tysk talende 25—50. Clausen: 80 pCt. Dansk talende). Grunden til, at Højtysken her har fundet Indpas i saa mange Familier, maa dels søges i, at det betragtes som hensigtsmæssigere, dels i, at man maaske ikke har tilstrækkelig Færdighed i Plattysken. At dette Højtysk i mange Tilfælde (jeg tænker ikke her særlig paa Holt, men paa Forholdene i al Almindelighed) ofte er temmelig fejlfuldt, er en Kendsgerning, men man har for ringe Sans for det fra Fædrene nedarvede til at se, at man pynter sig med laante Fjer. Med Hensyn til de sproglige Forhold i Medelby har jeg ikke tilstrækkelige Oplysninger, dog er det ogsaa her først i de senere Aar, at den indfødte Befolkning delvis har begyndt med at tale Plattysk til Børnene. Adler giver i sit Værk følgende Oplysninger: 40 Familier med dansk Husesprog, 6 Familier med tysk og 6 med blandet, 10—25 pCt. Tysk talende. Clausen 88 pCt. Dansk talende. At den sproglige Bevægelse ogsaa her gaar i tysk

Retning, kan næppe nægtes, da de socialt toneangivende er Tysk sindede og de tyske Foreninger sikkert ogsaa gør deres Virksomhed gældende. I de nordlige Sogne som Medelby og Ladelund er det nemlig ikke frit for, at man mærker lidt tysk Fanatisme og Mistænksomhed, hvilket kun fremtræder svagere i sydligere Egne. Efter den sidste officielle Meddelelse fra tysk Side (1907) tales i Medelby Tysk til omtrent Halvdelen af den skolesøgende Ungdom. I Holt talte jeg med en Mand, der i en lang Aarrække havde boet der paa Egnen. Han mente, at med Hensyn til det nationale havde Befolkningen „affundet“ sig med Begivenhederne. Det var i det hele en rolig Befolkning, der koldblodigt skikkede sig i de forskellige Tildragelser. I Tiden 1852—64 havde man ogsaa fundet sig i Indførelsen af det danske Kirke- og Skolesprog, dog havde man paa Foranledning af en Slesvigholstensk sindet juridisk Student (Räder) i Læk indsendt en Bunke Ansøgningsblanketter til Stænderforsamlingen i Flensborg om atter at faa tysk Kirke- og Skolesprog. Pastor Kristiansen i Medelby var netop Stænderdeputeret og havde i Forvejen erklæret, at man i Medelby var godt tilfreds med det danske Kirke- og Skolesprog. Dette kom ham derfor lidt paa tværs, og han kunde kun henhføre det til, at der maatte være Agitation med i Spillet. Det hele endte med et vidtløftigt Forhør i Medelby Kro, uden at der dog kom noget ud af Sagen. I 1864 blev Pastor Kristiansen roligt siddende i sit Embede. Fra en politisk Forsamling i Læk blev der rigtignok sendt et Brev om, at man hellere maatte se at faa ham væk, men vedkommende, der fik Brevet, rev det uden videre

i Stykker. I Sommeren 1864 var Præsten paa Besøg hos Herredsfogden i Læk. Nogle Fabriksarbejdere havde da hujet og støjet udenfor Vinduerne, og da Præsten kørte bort, havde man søgt at standse Vognen, men Kusken havde kørt rask til og slaaet til de mest nærgaaende med Pidsken. Herredsfoged Willemoes i Læk havde trods sit danske Sindelag været særdeles afholdt. En Karl i Omegnen havde 1864 tilbudt ham Køretøj, dersom han tænkte paa at rejse, og om det ikke var tilstrækkeligt med eet Køretøj, vilde han gerne overlade ham to. Herredsfogden havde afslaaet det, men hvis han endelig vilde hjælpe, kunde det være mere nødvendigt, om han hjalp Præsten Ris Lowzon væk. Nej, det vilde han ikke, thi han kunde have skikket sig lidt bedre. Der gik det Sagn, at Præsten, da han rejste, var iført Herredsfogdens Uniform for bedre at undgaa den forbitrede Mængde. Naar man nemlig antog ham for Herredsfogden, vilde der intet ondt blive tilføjet ham. Sammenlign: „Das Schwarzbuch der dänischen Missregierung“, i Følge hvilken Præsten flygtede i Mulm og Mørke „bei Nacht und Nebel“ og videre: „Bei seiner Flucht nahm er die dänische Schulbibliothek mit sich, es mochte ihm darauf ankommen, wenigstens diesen einen deutlichen Beweis seiner Danisierungsbestrebungen zu beseitigen“ („ved sin Flugt medtog han det danske Skolebibliothek. Det maatte være ham magtpaaliggende i det mindste at fjerne dette ene tydelige Bevis for sine Daniseringsbestræbelser“).

Idet vi nu har betragtet den sydlige Halvdel af Sognet, vil vi gaa over til den nordlige. Nordvestlig i Medelby Sogn ligger Veesby, en tæt samlet, gammel-

dags Landsby, et af de Steder, hvortil Kulturens Bølge-
slag fra den store Verden kun langsomt baner sig Vej.
Heller ikke det plattyske Sprog, der har begyndt at
gøre sig gældende i Sognets sydlige Halvdel, er rigtig
naaet hertil. Det var en Sommereftermiddag i Be-
gyndelsen af Juli, jeg naaede hertil. Hen paa Aftenen
stod jeg udenfor Kroen, hvor jeg havde mit Logi, og
nød det smukke, stille Vejr. Paa en lille Eng Syd for
Kroen var nogle Folk i Færd med at slaa og rive Hø.
Det var en lille Tilgift til det egentlige Dagsarbejde,
der her blev udført, en Husmand, der fik en lille Haands-
rækning. Muntre Stemmer lød over til mig. Det var
det kraftige jyske Maal, der naaede mit Øre, naar de
raske Arbejdere nu og da gjorde et lille Holdt og kom
med et spøgefuldt Tilraab til en eller anden forbigaaende
om at komme over og hjælpe med. Der kom et Par
Kvinder gaaende ledsaget af en lille 6 Aars Dreng.
Jeg talte Dansk til ham, og han svarede nok saa frej-
digt. Senere lejrede Taagen sig over alle Sænkninger,
ude i Sydvest ragede nogle Trætoppe op som en lille
Skovø. Man kom til at tænke paa Mosekonen og paa
Ellepigerne og paa Hr. Oluf, der „red saa viden om
Land“. Man kunde ikke andet paa denne gamle, danske
Jord, hvortil Middelalderens Eventyrverden var som
lænkebunden, hvor Bonden trods de tyske Præster og
de tyske Herrer havde bevaret den nordiske Vikings
malhfulde Sprog, og hvor Bygdens snævre, men æld-
gamle Traditioner endnu havde kraftig Rod. Maatte
denne Befolkning dog blive sig bevidst, at den i Virke-
ligheden tilhører et Folk af „Vikingæt“, der i sin Tid
med Sværdets Gny udbredte sit Navn til Bretlands og

Frankrigs Kyster og nu ved sin Kunst og Kultur er ligesaa kendt.

Den næste Dag, en Søndag Formiddag, gik jeg op til Medelby Kirke. Stien slyngede sig over de aabne sandede Marker gennem den bølgende Rug. Fra disse ejendommelige Bakker i Medelby Sogn har man den dejligste Udsigt. Derfra, hvor jeg spadserede, over mod Syd og Sydvest. Man ser saaledes over til en langstrakt Bakkekam, der strækker sig i sydøstlig Retning fra Læk. Aabenbart en af Istidens Endemoræner. Jeg var allerede naaet til Kirkegaarden. Ved højre Side af den sandede Hulvej blomstrede nogle røde Valmuer, og derfra faldt mit Blik op paa Kirkens hvide Taarn ved venstre Side. Det var de reneste Dannebrogfarver, der saaledes uvilkaarligt fremstillede sig for mit Øje, og saa Lærkesangen, den bølgende Rugmark og den dejlige Sommervind, var det ikke altsammen saa ægte dansk! og oppe paa Kirketaarnet, der stod Frederik den 5tes Navnetræk med den kongelige Krone over. Jo, det var en dansk Natur og en dansk Kirkebygning, og dog vidste jeg, at Prædiken og Salmesang vilde klinge i et fremmed Sprog, at de Folk, der mødtes her ved Kirken, vel hovedsagentlig talte det jydsk Maal, men at de fleste af dem dog ikke følte sig som danske, at det maaske var med et Stænk af indbildt Bitterhed og Stramhed, en og anden mindedes det gamle Fædreland. Jeg kom til at tænke paa hele det tidligere Dansk talende Angel og Mellem-slesvig. Hvor harmedes jeg over de gamle gottorpske Hertuger, der i en dansk Befolkning saa stærkt havde virket for det tyske Sprog, hvor harmedes jeg over de

danske Kongers Svaghed, at de Slægtled igennem havde taalt det tyske Kirkesprog i en Dansk talende Befolkning. Havde de, samtidig med, at de satte deres kongelige Navn og Krone paa Borge og Kirkebygninger, ogsaa med det danske Sprog indridset det i levende Menneskehjerner, da vilde Sagen have været ordnet og Dannebrog endnu have vajet paa Tyras gamle Vold. Men nu! Den aarelange Tilsidesættelse af en Befolkningens Nationalitet og Ejendommeligheder har baaret sin bedske Frugt. Udenfor Døren til Vaabenhuset stod en Flok adstadige Mænd, prægede af Jydens alvorlige Holdning. Degnen, som jeg nogle Dage i Forvejen havde talt med, stod i deres Midte. Jeg gik hen imod ham og hilste paa ham. „Was, sind Sie wieder hier?“ (Hvad, er De her igen) udbrod han forundret, nu havde han desværre ikke Tid til at tale med mig, og med en Hurtighed, som om han frygtede, at jeg vilde have Statshemmeligheder at vide af ham, ilede han ind i Kirken. Jeg følte mig som en fremmed Fugl paa dette Sted. Jeg satte mig op paa Pulpituret og havde et godt Overblik over Kirken. Stolesæderne fyldtes. Der kom ogsaa Gensdarmen med en Række af Ordenstegn paa sit brede Bryst ind ad Kirkedøren. Det var som et Udtryk for Byens gode tyske Selskab. Orgelet, der stod paa Kirkegulvet, faldt i ledsaget af Menighedens og Kordrengenes Sang. Under Pavserne saa disse nysgerrigt op til mig. Gudstjenesten var jævnt godt besøgt. Da den var færdig og jeg gik ud af Kirken, mærkede jeg straks, at jeg som fremmed tildrog mig en Del Opmærksomhed. Det var rygtedes, at det var en „Dansker“, der undersøgte de sproglige Forhold,

eller rettere, som jeg senere erfarede, for at undersøge, hvor vidt Befolkningen var Dansk eller Tysk sindet. Altsaa en Art Spion. Da jeg saa, hvorledes en og anden drejede Hovedet og tilkastede mig et nysgerrigt Blik, kom jeg til at tænke paa Visen om Agnete og Havmanden, da „alle de smaa Billeder de vendte sig om“. Ogsaa jeg blev sikkert af en og anden betragtet som en Slags Kætter og Hedning, her, hvor man havde den nedarvede Ærbødighed for den tyske Prædiken og Salmesang og hvor Gensdarmen, der nu med den blinkende Pikkelhue forsvandt i Retning af Kirkegaardslaagen, havde været til Stede som en Repræsentant for det tyske Rige med dets blændende Glimmer.

Da jeg spadserede tilbage over de sandede Bakker ned mod Veesby, kom jeg i Følge med en gammel Forstærkningsmand fra „64“. Han vilde gerne fortælle om den Tid og gjorde det ud fra sit særegne Synspunkt. Han var i Virkeligheden dansk i Sind og Skind, men forsigtig i sin Udtryksmaade, den nøgterne jydsk Bonde, som han var. Jeg har i det hele kun truffet faa Sønderjyder, der har været med i 1864, som ikke i Hjertet elsker den røde Dug med det hvide Kors, hvorunder de har kæmpet. Dansk Lune og Humor var han ogsaa i Besiddelse af. Da jeg om Aftenen besøgte ham i hans Hjem, vil jeg sammenfatte under et, hvad han fortalte mig om Formiddagen paa Vejen fra Kirken og om Aftenen. Han blev indkaldt til at møde i København i Januar Maaned 1864. I Nyborg og Omegn maatte han og de andre indkaldte opholde sig et Par Dage paa Grund af Isen i Store Bælt. Befolknin-

gen regnede dem ikke saa meget, som hvis det havde været rigtige Soldater med Uniform. De var jo endnu civile. I København kom han til at logere hos en Grosserer paa Amagertorv. Denne sagde en Dag til ham: „Hvad har I Slesvigere egentlig imod os?“ Det var da det, at man fra dansk Side tog det temmelig stramt med Sproget (Mellemslesvig og Angel). Her stillede Grosserereren efter Mandens Mening sig meget fornuftigt, idet han sagde: „Naar jeg bare har en tro Tjener, kan det for Resten være mig ligegyldigt, om han taler Dansk eller Tysk!“ En Dag i den Tid, da Forstærkningsmanden endnu laa i København, fik hans Vært Besøg af en Vekselerer. Denne tog beundrende Forstærkningsmandens Riffel, gjorde en Bevægelse, som naar man sigter i liggende Stilling, og sagde: „Nu skulde man saadan kunne ligge og nappe dem.“ Men Forstærkningsmanden tænkte, at den gode Vekselerer kunde have godt af selv at prøve at være med. Senere hen, i Marts Maaned, kom han over til Fredericia, der jo blev indesluttet af Østerrigerne. Her hørte han en Dag udenfor et Officerstelt Kaptejnen sige til Løjtnanten: „Naar de blot vilde komme nu, men det gør de ikke. Først slaar de os alting itu, og saa kommer de.“ Senere blev der som bekendt givet Ordre til at rømme Fredericia. Et Par Oppassere fra Haderslevegnens fik tilfældigvis Nys herom. De hørte nemlig, hvorledes Kaptejnen og Løjtnanten talte om Dækketøjet (der havde rimeligvis i Teltet staaet et Bord opdækket). Løjtnanten havde da sagt: „Lad os ramponere det“ (om Dækketøjet, for at Fjenderne ikke skulde faa det), men Kaptejnen svarede: „Nej, lad det blive, som det

er, saa kan de da se, vi har haft noget at haandtere os med.“ Da Soldaterne afdelingsvis blev indskibede ved Brohovedet, begyndte de at synge, men Kaptejnen sagde da: „Jeg kan ikke saa godt lide den Syngen, Folk, I kan vente, til I rykker Syd paa.“ Der var jo ingen Grund til Lystighed, da man maatte gaa tilbage i Stedet for fremad, og Officererne var lige ved at græde.

Den samme Dags Eftermiddag gik jeg hen og besøgte Byens Lærer. Jeg blev modtagen af hans Kone, da han endnu ikke selv var kommen op af Middags-søvnen. Da han imidlertid fik at vide, at der var kommen Fremmede, varede det ikke længe, inden han viste sig. Det var en Mand i 50erne med en resolut og velvillig Fremtræden. Hussproget der i Familien var Højtysk. Jeg fik dog at vide af Læreren, der iøvrigt var af frisisk Herkomst, at han med Færdighed talte Egnens danske Omgangssprog. Jeg sagde da til ham, idet jeg stadig talte Tysk: „De kan godt tale Dansk, jeg vil nok kunne forstaa Dem.“ „Aber ich nicht Sie“ (men jeg ikke Dem), protesterede han energisk. Om det nu virkelig vilde have faldet saa vanskeligt for Manden at forstaa mit skriftdanske Sprog, maa jeg dog betvivle, men da han ønskede det, fortsatte vi Samtalen i det højtyske Sprog (ikke det mest fuldkomne fra min Side). Det varede ikke længe, inden Kaffebordet blev dækket, og alt imens jeg nippede til Kaffekoppen, gav Læreren mig med største Villighed de fornødne Oplysninger om Sprogforholdene i Veesby. Det viste sig, at de stemmede med min Formodning om, at det hovedsagentlig er en rent Dansk talende By.

Der findes ca. 50 Husstande, blandt disse 35 Familier med skolesøgende Ungdom. Af disse Familier tales der Dansk til Børnene i de 26 og Tysk i de 9, 0: Plattysk i 5 og Højtysk i 4. Desuden findes 2 Familier, hvor Mand og Kone taler Plattysk indbyrdes, og maaske 2, hvor de taler Højtysk indbyrdes. Betragter man de 5 Familier, hvor der tales Plattysk til Børnene, skyldes det for de 2 Familiers Vedkommende Indvandring fra mere Tysk talende Egne (i det ene Tilfælde er Faderen fra Frisenhavn, i det andet Tilfælde fra Læk). Det samme er Tilfældet i de 2 Familier, hvor Mand og Kone taler Plattysk indbyrdes. Der findes saaledes kun 3 i sproglig Henseende indfødte Familier, der i den seneste Tid har begyndt med at tale Plattysk til Børnene. Procenttallet af Dansk talende i Veesby kan sættes til ca. 88. Da jeg syntes, jeg havde faaet de fornødne Oplysninger, udbrod Læreren forbauset, om det ikke var andet, jeg vilde vide, han havde nemlig om Formiddagen ved Kirken hørt, at jeg rejste omkring for at undersøge, hvor vidt Folk var Dansk eller Tysk sindede. Adler giver for Veesby følgende Oplysninger: Tysk talende Familier 3, Familier med blandet Sprog ligeledes 3 (de øvrige Familier naturligvis Dansk talende), det Tysk talende Procenttal indtil 10. Clausen: 94 % Dansk talende. Som man ser, har tysk Sprog intet Fremskridt gjort (i hvert Tilfælde ikke nævneværdigt) de sidste 18 Aar.

Da vi havde drukket vor Kaffe, tilbød Læreren at følge med mig ned til Kommuneforstanderen i Bøgslund for af ham at faa nogle statistiske Oplysninger om de sproglige Forhold paa dette Sted. Bøgslund er

Sognets nordligste By, der ligger ved Foden af Medelbybakkernes nordlige Hældning, med Udsigten spærret mod Syd, men aaben mod Nord til Vidaadalens Sletter. En ubetydelig By, maaske med et endnu mere gammeldags Præg end Veesby. Jeg havde nu sammen med Læreren en lignende Spadseretur som om Formiddagen, men mere vild og romantisk gennem Lyng og Krat. Nu aabnede Udsigten sig ind mod de østlige Egne og langt over mod Nord til Bylderup og Burkal Sogne. Snart var vi ved Bøgslund By. Den laa der ved Overgangen til den lave Slette, ikke ulig en Fiskerby paa en øde Strandbred. Kommuneforstanderen, som vi besøgte, var en temmelig ung, glatraget Mand. Han boede hos sin gamle Moder. Dersom man skulde kalde hans Sprog „Kartoffeldansk“, maatte man overhovedet til alt Dansk føje dette Prædikat, thi det var det reneste og pæneste Jydsk, som tænkes kan, og nærmere ved det danske Skriftsprog end Vestjydsk og Vendelbomaalet. I Mandens Optræden kendte man Vestjydens værdige og formelle Væsen. Det var sikkert en Mand, for hvem alt, hvad der hedder Sentimentalitet og Fanatisme laa fjernt, en Mand, der først og fremmest saa paa det praktiske og i det hele mindede om vore sindige jydsk Sogneraadsformænd. Han blev sat ind i vort Ærinde og meddelte ogsaa de fornødne Oplysninger, der, som man kunde vente, viste, at Bøgslund egentlig er en rent Dansk talende By. I den lille Kommune findes kun 11 Familier. Af disse tales der Tysk i 2, men de er indvandrede og uden Børn. Kun i 1 Familie taltes Tysk til Børnene. Naar Procenttallet af Dansk talende i Bøgslund kun kan

sættes til ca. 86, er dette uden Betydning, da naturligvis i en By med faa Personer enkelte Tysk talende bringer det danske Procenttal forholdsvis langt ned og jeg ogsaa her som ellers lægger Familiesproget til Grund, saa at i den enkelte blandede Familie Børnene regnes for Tysk talende. Adler: 10 Familier med dansk, 2 med blandet Sprog. Det tyske Procenttal indtil 10. Under vor Samtale talte jeg Dansk med Kommuneforstanderen (han forstod mig altsaa nok), og ogsaa han og Læreren talte Dansk indbyrdes (naturligvis „Platdansk“, som Tyskerne ofte kalder det), derfor faldt Læreren og jeg undertiden ud af Rollen og talte Dansk sammen, saaledes at det hele gik paa Dansk. Da vi imidlertid havde drukket Kaffen, som den gamle, gæstfri Moder opvartede med, havde sagt „Farvel“ og atter befandt os i den store Natur, gik det igen ufravigeligt paa det tyske Sprog. Mødte vi derimod nogle Landsbyfolk, som Læreren kendte, tiltalte han disse paa Dansk. Efter Tilbagekomsten til Veeshby tog jeg Afsked med ham ved Indgangen til hans Bolig og kunde ikke andet end være ham Tak skyldig for hans velvillige og humane Optræden. Med Hensyn til det nationale Sindelag i Veeshby gaar det her som saa ofte paa disse Egne, at Modsætningerne synes udviskede. Af Flagstænger saa jeg i Veeshby kun en eneste. Heraf kan man dog ikke gøre sig nogen Mening om Sindelaget. Sikkert er det, at der i Medelby Sogn baade findes Dansk og Tysk sindede Folk, men om Hovedmassen maa man nærmest sige, at den ikke har nogen udviklet national Bevidsthed hverken i den ene eller anden Retning. Naar selve Kirkebyen gør et noget Tysk sin-

det Indtryk, ligger det nærmest i, at den er Hovedsædet for de tyske Foreninger og for tysk Selskabelighed, og at ogsaa Forfængelighedshensynet spiller i med, da det af de i social Henseende toneangivende Beboere anses for det fineste at helde til tysk Side. Saaledes fortaltes det om Kvinderne i Kirkebyen, at de, naar de mødtes ved selskabelige Lejligheder, ofte talte Tysk sammen, medens Kvinderne i Nabobyen Jardelund talte Dansk og af samme Grund holdt sig fra Medelby-Kvindernes Selskab, idet de mente, at de blev set ned paa af disse.

Da jeg den næste Dags Eftermiddag fra Veesby spadserede over mod Jardelund, traf jeg en midaldrende Bondemand, jeg Dagen i Forvejen havde talt med i Kroen i Veesby. Han kom kørende Nord fra med et Læs Sten eller Grus op til Kirkebyen og gik ved Siden af Vognen. Han standsede denne. Manden, der ikke havde nogen Forstaaelse af Nordslesvigernes i hans Øjne unyttige Kamp for deres Nationalitet, gav sig til, maaske for at udæske min Mening, at tale om Forholdet mellem det danske Sprog i Hjemmene og det højtyske Undervisningssprog i Skolerne. Han var egentlig ovre fra Rends (Burkal Sogn), og der havde han i sin Tid gaaet i Skole. Der var Forholdet den Gang saaledes, at Undervisningen hovedsagelig blev meddelt paa Dansk. De Børn, der vilde lære noget mere Tysk, maatte tage Undervisning deri udenfor Skoletiden. Det var kun „Hjemmetyskernes“ Børn, der gjorde sig den Ulejlighed, og de var da Genstand for Latter og Spot af de andre Børn, der ikke ansaa det for Umagen værd at lære saa megen Tysk. Til disse sidste havde han

hørt. Men det havde han rigtignok senere fortrudt, thi han havde ofte følt, hvor lidt Tysk han kunde, særlig var han kun daarligt i Stand til at hjælpe sine egne Børn med de tyske Lektier. Da han udtalte Ordet „Hjemmetyskere“, smaskede han derpaa med et behageligt afventende Smil, som om han der havde fundet et Ord, der maatte klinge særlig godt i mine Øren. Jeg gjorde gældende, at jeg ansaa det for min Mening, at det vilde være heldigt, om Børnene i Dansk talende Egne ogsaa lærte noget Dansk i Skolen. Nej, det kunde nu ikke hjælpe, det var som „at brokke Mælk og Kartofler sammen“, det endte da med, at Børnene slet intet lærte, mente han. Derimod havde han sin Betænkelighed ved, at der i Hjemmene blev talt Plattysk til dem (vel nærmest, fordi han ikke selv var rigtig hjemme i dette Sprog). Han havde talt med en Lærer derom, og denne havde gjort gældende, at Børnene fra saadanne Hjem, naar de skulde tale Højtysk, altid kom stikkende med det plattyske „dat“.

Ogsaa Jardelund (nordøstlig i Sognet) er en saa at sige rent Dansk talende By. Der findes kun 3 Familier, hvor der tales Tysk til Børnene. Af disse Familier er de to indvandrede fra sydligere Egne. Her er det Plattysk, der tales. I den ene Familie tales Højtysk. Denne sidste er indfødt, men Mandens Fader var Amtsforsander. Det er altsaa nedarvede tyske Hensyn, der her gør sig gældende. Procenttallet af Dansk talende i Jardelund kan uden Overdrivelse sættes mellem 90 og 100. Adler: 49 Dansk talende Familier, 2 Tysk talende. Procenttallet af Tysk talende indtil 10.

Ganske kort vil jeg kun omtale Sognet Valsbøl, Sydøst for Medelby (paa Linje med det sydlige Flensborg). Her er for det første Kirkebyen Valsbøl. Om denne gælder det, at det danske Sprog har holdt sig noget bedre her end i Kirkebyen Hanved. Særlig hos den voksne indfødte Befolkning er det danske Sprog langt det stærkeste. Men da det er en Stationsby, findes der en Del indvandrede Tyskere. Der findes ca. 66 Husstande. Af disse er Sproget rent Dansk i de 16, blandet i de 21 og Tysk i de 29. Procenttallet af Dansk talende kan sættes mellem 30 og 40. I ca. 6 Familier tales Dansk til Børnene. I 60erne var Valsbøl paa en enkelt indvandret Familie nær rent Dansk talende. Hvad der særligt har bidraget til, at Plattysken har faaet Indpas, er som sagt, at Valsbøl er bleven en Stationsby. Først i Slutningen af 70erne og Begyndelsen af 80erne blev det nogenlunde almindeligt at tale Plattysk til Børnene. Naar Adler skriver: „Fremskridt i det tyske Sprog siden 1864 kan man ikke fastsætte“, holder dette derfor desværre ikke længere Stik, men atter skal det understreges, at Indvandring for Valsbøls Vedkommende bærer Hovedskylden, og at Omgangssproget blandt den indfødte Befolkning i Valsbøl er overvejende Dansk. Efter Konfirmationsalderen vender ogsaa Børnene ofte tilbage til det danske Sprog. Ved Sammenkomster, f. Eks. Kommuneraadsforsamlinger, er Samtalesproget dansk, hvilket overhovedet er Tilfældet, naar de indfødte kommer sammen ved selskabelige Lejligheder. Hvad der bidrager meget til at holde igen paa det danske Sprog, er det, at der i Valsbøl findes et trofast Dansk sindet Parti, der er sig Betydningen

bevidst af Modersmaalets Bevarelse. Saavel for Medelbys som for Valsbøls Vedkommende tillader jeg mig at henvise til den i Indledningen omtalte Rejseskildring. Særlig Tysk sindet har Valsbøl aldrig været. Det danske Kirke- og Skolesprog fra 1852—64 vakte derfor heller ikke nogen Modstand. Kun den daværende Kromand, en indvandret Angelbo, gjorde Modstand mod Indførelsen af Roskilde Konvent Salmebogen, hvilket havde til Følge, at Gæstgiverbevillingen blev ham fratagen. Han rejste da der fra Byen. I 1864 var han med i Ægtekørsel for den danske Armé, men efter Dannevirkes Rømning unddrog han sig dette Hverv og holdt sammen med fjendtlige Tropper sit Indtog i Valsbøl om Eftermiddagen den 6. eller 7. Februar. Til langt ud paa Aftenen sang han af sine Lungers fulde Kraft: „Schleswig-Holstein, meerumschlungen“. Da man i Valsbøl fik tysk Indkvartering, forholdt man sig her ganske rolig uden at give sit Sindelag til Kende enten i den ene eller anden Retning, men Befolkningen og Soldaterne kom dog godt ud af det sammen. Ovre i det Slesvigholstensk sindede Nørre Haksted Sogn gik man derimod i højtideligt Optog de fremmede Tropper i Møde for at vise „Befrierne“ sin Hyldest, men under Indkvarteringen blev Forholdet der mellem Befolkningen og Soldaterne alt andet end godt.

Til Valsbøl Sogn hører ogsaa Byen Mejn, ca. 3 Kilometer Sydvest for Kirkebyen. Her stiller de sproglige Forhold sig saaledes: der findes 44 Husstande, nemlig 8 med dansk Hussprog, 11 med blandet og 25 med tysk. Forskellen fra Valsbøl ligger deri, at der i Øjeblikket ikke findes en eneste Familie, hvor der

tales Dansk til den skolesøgende Ungdom. De Husstande, der er anført med dansk Hussprog, bestaar kun af Mand og Kone eller endog af enkelte Personer, saa man i sidste Tilfælde egentlig kun kan sige, at vedkommende har Dansk til Modersmaal og helst benytter sig af dette Sprog. Plattysken har i det hele faaet noget mere Indpas i Mejn. Ved selskabelige Sammenkomster benytter man sig ofte deraf. Procenttallet af Dansk talende med Hussproget som Grundlag er 20—30. Den opvoksende Ungdom fastholder ofte eller i Reglen (jeg ved ikke, hvilket Udtryk jeg tør bruge) det fremmede Sprog, selv om den tidligt lærer at tale det danske. Adler fremhæver ikke den sproglige Gradsforskul mellem Valsbøl og Mejn (den er vel endnu ikke fremtraadt paa den Tid, han udgav sit Værk), men behandler begge Byerne under et. Han opgiver 111 Familier, 16 med tysk, 37 med dansk og 58 med begge Sprog. Efter mine Oplysninger bliver der 110 Familier eller Husstande, 24 med dansk, 32 med blandet og 54 med tysk Hussprog. Altsaa en Aftagen af de danske og blandede Familier og en Tiltagen af de rent tyske, et Forhold, der ikke godt kan nægtes, men som dog, hvad jeg nævnte, delvis forklares af Stationsbyens tyske Tilvækst. Adler sætter for begge Byer Procenttallet af Tysk talende til 25—50.

Vi vender os nu til Nørre Haksted Sogn, Sydvest for Valsbøl og ret Syd for Medelby. Den nordligste By i Sognet er Skovlund, omtrent paa Linje med Valsbøl, dog lidt sydligere. En Søndag Aften i Slutningen af Juni Maaned, da jeg sad i den mest besøgte af Byens Kroer, fik jeg et særdeles talende Billede af de

sproglige Tilstande der paa Stedet. I Skænkestuen samledes efterhaanden en Del af Byens unge Karle og satte sig rundt om ved Smaabordene, saa alle Pladserne efterhaanden var besatte. De drak Øl og spillede Kort eller passiarede. Det Sprog, de talte, var udelukkende Plattysk. Ved et af Bordene sad imidlertid en Mand i 50—60 Aars Alderen og samtalede med et Par af de unge Karle. Her var det overvejende Dansk, der taltes. Naturligvis, fordi det var det Sprog, Manden helst benyttede sig af. Ude paa Vejen, der gik gennem Byen, havde i længere Tid i den smukke Sommeraften en Flok unge, muntre Piger spadseret frem og tilbage. Nu indfandt ogsaa de sig i Kroen og tog Plads om et Bord i Værelset ved Siden af Skænkestuen. Ogsaa her var det Plattysk, man talte. At de havde stor Lyst til at komme i Lag med de unge Karle, var øjensynligt. De lo og spøjte for derved lettere at vække deres Opmærksomhed. Endelig lykkedes det dem ved Skænkejomfruens diplomatiske Forhandlinger at faa et Par af dem ind i Stuen til sig og holde dem ved Selskab. At alle disse unge Mennesker i Virkeligheden kunde Dansk lige saa godt som Plattysk, tvivlede jeg aldeles ikke om, men ved slige Sammenkomster var det bleven almindeligt at tale Plattysk. Man vilde aabenbart have betragtet det som mærkeligt og paafaldende at begynde at tale Dansk, noget, man kunde lade de ældre om.

Iøvrigt har Skovlund tidligere været bekendt for sit danske Sindelag. Den indfødte Befolkning var Dansk sindet ind fra en Kant, og i Nabobyerne mod Syd kaldte man Skovlund for det „lille Jylland“. Det er gaaet

her noget lignende som i Hanved. Man har ikke haft tilstrækkelig Sans for det danske Sprogs Bevarelse. Og alt imens man efter 1864 af Hensyn til det højtyske Skolesprog har givet sig til at tale Plattysk til den opvoksende Ungdom, er ogsaa Sindelaget efterhaanden blevet noget udvisket. Da man begyndte at give Slip paa Sproget, opgav man derved i Virkeligheden det bedste Værn og tabte det moralske Mod til at trodse Trængslerne. Dog maa det ikke overses, at ogsaa Tilflytning fra andre Byer og Dødsfald, uden at nye Kræfter er traadte i Stedet, har spillet en Rolle med. Saaledes fik jeg at vide, at en af de mest indflydelsesrige danske Familier var uddød. Med Hensyn til de sproglige Forhold i Skovlund fik jeg følgende Oplysninger, der maaske ikke kan gøre Regning paa fuldstændig Nøjagtighed, men dog angiver den Retning, i hvilken Bevægelsen gaar. Der findes ca. 72 Husstande, 16 med dansk Omgangssprog, 14 med blandet og 42 med tysk. I ca. 6 Familier tales Dansk til den skolesøgende Ungdom. Procenttallet af Dansk talende kan sættes til ca. 30, idet man tager Familiesproget som Grundlag. Gaar man ud fra det almindelige Omgangssprog, kan man vel regne med, at Dansk og Tysk omtrent er ligestillet. Adler har for Skovlunds Vedkommende følgende Oplysninger: 38 Familier med dansk, 2 med tysk, 37 Familier med blandet og 1 med frisisk Sprog. Procenttallet af Tysk talende fra 10—25%. At det tyske Sprog siden den Tid har gjort Fremskridt, kan altsaa ikke nægtes, men at Skovlund er bleven en Stationsby, har vel bidraget sit dertil. I August Sachs Værk (Halle 1907) 3die Bind findes for Skovlunds Ved-

kommende følgende Oplysninger: 1891: 56 Familier med tysk, ingen blandede og 34 med dansk Sprog. 1896: 42 med tysk, 24 med blandet og 30 med dansk Familiesprog. 1901: 75 med tysk, ingen med blandet og 15 med dansk Familiesprog. 1906: 77 med tysk, 7 med blandet og 6 med dansk Familiesprog. Disse Oplysninger er dog sikkert for meget til Gunst for det tyske Sprog.

Jeg besøgte en Mand i 60 Aars Alderen. Han tilhørte egentlig den gamle danske Garde der paa Stedet, men hans Karakter og Anlæg gik nærmest i Retning af at tage det med Ro og affinde sig med Begivenhederne, da der formentlig ikke var meget at stille op, som Forholdene nu engang havde udviklet sig, og dog havde denne Mand den dybeste og smerteligste Forstaaelse af Tabet, som Danmark havde lidt 1864. Ganske betegnende for de tidligere Tilstande fortalte han mig, at i Tiden 1852—64 var man i Skovlund særdeles tilfreds med det danske Kirke- og Skolesprog. Til den danske Gudstjeneste i Nørre Haksted (Sognets eneste Kirkeby) mødte man talrigt og flittigt fra Skovlund, men kun sparsomt fra det tysksindede Haksted, skønt man der havde Kirken lige ved Døren. Netop paa Grund af den nationale Modsætning var Forholdet spændt mellem de 2 Byer. Naar Folk i 1864 fra Nørre Haksted kom over til Skovlund i et eller andet Ærinde, havde de et Baand med tyske Farver (rimeligvis slesvigholstenske) om deres Hat for dermed at drille den Dansk sindede Befolkning.

En Eftermiddag tog jeg en Spadseretur fra Skovlund over til Nørre Haksted, der ligger ca. 5 Kilometer

derfra i syd, sydvestlig Retning. Paa Vejen derover besøgte jeg en ældre Husmand. Hans Hus laa lige ved Vejen, endnu paa Skovlunds Bygrund. Han hørte til dem, der ikke vilde have noget med „Politik“ at gøre. Ved „Politik“ i disse Egne forstaar man Tilkendegivelsen af bevidst dansk Sindelag. Dog læste han „Flensborg Avis“, der laa paa Bordet i hans Stue, men for ligesom at rense sig fra Mistanken om at have med „Politik“ at gøre sagde han, at det var et kedeligt Blad, det var altfor „politisk“. Imidlertid havde han dog stor Glæde af det med Bladet følgende Søndagsnummer. I det sidst udkomne havde han netop læst Begyndelsen af Ingemanns Roman „Kristian Bloks Ungdomsstreger“ og mente at ville have stor Fornøjelse af Fortsættelsen. Endelig naaede jeg op til Kirkebyen. Alle, jeg tilfældigvis traf paa, og henvendte mig til, talte udmærket Dansk, i et Par Tilfælde endogsaa helt unge Mennesker. Besøget gjaldt iøvrigt en indfødt Gaardmandsfamilie. Da jeg traadte ind i Dagligstuen, blev jeg modtagen af en Datter af Gaardejeren, en ung Pige i 20 Aars Alderen. Ogsaa hun talte det reneste Jydsk og bad mig venligt om at sætte mig ned, da hendes Fader i Øjeblikket var ude i Marken. Noget senere kom Pigens Moder (mellem de 50 og 60) til Stede. Hun satte sig ned og strikkede paa en Strømpe. Jeg kunde nok mærke, hun var lidt betænkelig ved mit Besøg. Forskende betragtede hun mig gennem sine Brillor, og jeg slap ikke helt fri for det Forhør, som jeg nu og da er bleven underkastet i disse Egne: hvorfra man kommer, hvad man er, og hvad ens Rejse har at betyde. En gammel Kone et Par Mil Nordøst

for Husum spurgte mig saaledes paa samme Rejse: „Er Di herud' med Kræ“? (er De herude med Kreaturer?) Der dannes let Formodninger om, at man er en Art politisk Agent, der vil udspejde Sindelagct og paavirke i dansk Retning. Jeg lod imidlertid som ingen Ting, stoppede min Rejsepibe og dampede løs i al Gemytlighed. Kort efter kom Husbonden selv til Stede, og nu var det trykkende Forhold som vejret bort. Da han nemlig hørte, jeg undersøgte Sproggrænseegnene, havde det straks hans Interesse, og Manden blev øjensynlig godt i Humør ved at modtage et saa sjældent Besøg. Naar han havde Forstaaelse af mit Ærinde, laa det i, at han havde faaet sin Skolegang i den danske Tid, at han i det hele var en opvakt Natur og derfor ikke var ukendt med dansk Tankegang og med danske Interesser. Jeg kunde nok mærke, at han var opvokset i et slesvigholstensksindet Hjem, og jeg slap heller ikke her for at høre en Beklagelse over den danske Regerings „stramme“ Optræden før 1864. En Gang var der saaledes Gilde der i Byen, og Slesvigholstenvisen blev sungen. Det hørte Byens Lærer. Han var rigtignok ikke selv til Stede, men kom tilfældigvis forbi. En Dag tog Læreren til Flensborg og kom op at køre med en Mand der fra Byen. I Flensborg meldte Læreren til Øvrigheden, at den nævnte Vise var bleven sungen. Han blev da spurgt, om han kunde skaffe Vidner, og han maatte saa hente Manden, med hvem han havde kørt, thi han havde været med til Gildet. Det endte med, at vedkommende Mand, der blev forvirret, tilstod at have været med til at synge Visen og blev idømt en Bøde paa 100 Rd. Men

ved denne Lejlighed kom Læreren til at staa i et noget spændt Forhold til Befolkningen, og Sagen gav- nede heller ikke Danskheden der paa Stedet. I 1864 havde Befolkningen i N. Haksted vist en værdig Op- træden. Der blev nok slaaet nogle Ruder ind hos den omtalte Lærer, og denne flygtede i al Hemmelighed, da han troede, at hele Befolkningen stod bag ved. Men saa „ringe“ var man dog ikke, at man vilde ned- lade sig til slige lave Handlinger. Optøjret var foran- staltet af nogle unge Fyre, blandt hvilke der var en, der fra Skoletiden bar lidt Nag til Læreren. Byens øvrige Indbyggere kunde man ikke tillægge noget An- svar herfor. Efter den kortvarige Rus i 1864, da man glædede sig ved „Befrielsen“, og Indlemmelsen i det tyske Forbund endnu stod med en Slags Eventyrglans, var man senere kommen til at staa overfor den mere haardhændede Virkelighed. Den lange Krigstjeneste og Opgivelsen af et selvstændigt Slesvigholsten var den Købesum, man maatte give for den fremmede Storhed. Derved var man senere kommen til at se lidt mildere paa det danske Styre. Det eneste, jeg her som saa mange andre Steder maatte høre, var det med „den sproglige Undertrykkelse“. Ofte har jeg i Mellemslesvig hørt den Paastand fremsat, at dersom man fra dansk Side var gaaet lidt lemfældigere frem med Sproget, havde Sles- vig endnu tilhørt Danmark. Min Hjemmelsmand udtalte : „Danmark er jo et lykkeligt Land“, kun maatte det glemme Tabet af Slesvig, dersom det vilde nyde sin Lykke. Manden havde aftjent sin Værnepligt ved det tyske Rytteri. Det havde været en haard Overgang for ham som for saa mange andre, der den Gang ikke

kunde noget Tysk, at vænne sig til det fremmede Kommandosprog og den stramme Tjeneste. Senere havde han deltaget i Felttoget mod Frankrig. Her havde han oplevet Krigens Rædsler. Efter et Slag havde han set, hvorledes Begreberne Ven og Fjende veg tilbage for den almindelige Menneskefølelse. Tyske Soldater kom bærende med saarede Franskmænd og omvendt. Han var paa det rene med, at under nationale Modsætningsforhold maatte det først og fremmest gøre sig gældende, at vi alle er Mennesker.

Med Hensyn til Forholdet mellem Dansk og Plattysk der paa Stedet gav han mig nogle enkelte Oplysninger. Kendskaben til det sidste var kommen lidt efter lidt, uden at han kunde paapege hvornaar. Tydeligt var det, at det stod i Forbindelse med den slesvigholstenske Bevægelse. Før 1848 havde baade Præst og Degn, naar de talte med Folk, benyttet sig af Plattysk. Derved havde man lært noget. At Præst og Degn saaledes talte Plattysk til Befolkningen, har næppe været uden Hensigt, naar man mindes, „at Amtmand Warnstedt og Provst Volquardts i Aaret 1843 bad Forældrene i dette Sogn om at lade være med at tale Dansk til deres Børn, da den tyske Skolelærer ingen Vegne kunde komme med sine Dansk talende Disciple“ („Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland“ af C. F. Allen, 2. Bind, Side 367). Det er dog først efter Indførelsen af Sprogreskriptet, at adskillige har begyndt dermed for derved at protestere mod det danske Skolesprog. Efter min Hjemmelsmands Udsagn var Plattysk nu det almindelige Omgangssprog. Kun i faa Familier (ca. en halv Snes,

ogsaa her i hans Hjem, hvor Konen rigtignok var fra Medelby) talte Manden og Konen Dansk indbyrdes. Efter dette kunde Procenttallet af dem, der i Hjemmet havde Dansk til Vanesprog, kun blive temmeligt lavt. I Virkelighed kan man dog nok gaa ud fra, at ca. de $\frac{3}{4}$ Dele af Befolkningen kan tale Dansk. Naar det er Tilfældet, maa det ligge i, at der i det daglige Liv bliver talt mere Dansk, end man egentlig vil være ved. Kun kan man sige, at Plattysk hos den yngre og middelaldrende Slægt er bleven det mest almindelige Omgangssprog. Adler giver følgende Oplysninger for N. Haksteds Vedkommende: der findes 9 Familier med tysk, 8 med dansk og 32 med blandet Sprog. Paa Adlers Sprogkort Procenttallet af Dansk talende 25—50. Til Sognet hører desuden Byerne: Lindaa (sydøst for Kirkebyen), Risbrig (sydvest for Kirkebyen) og Hørup (vest-nordvest for Kirkebyen). Om disse Byer og N. Haksted skriver Aug. Sach (3. Bind): „I Lindaa, N. Haksted og Risbrig er allerede siden 1891 det jyske fuldstændig forsvunden fra Børnenes Mund og Plattysk traadt i dets Sted“. Endvidere giver han følgende Oplysninger om Hørup: 1891 fandtes her 30 Familier med tysk, 2 med blandet, 1 med dansk og 2 med frisisk Familiesprog. Fra 1901 kun lutter Tysk talende Familier i denne By. Man kan nu mene om disse Oplysninger, hvad man vil, den Kendsgærning kan ikke fordølges, at Tallet paa de rent Dansk talende Familier formindskes til Gunst for de blandede Familier og disse atter til Gunst for de rent Tysk talende. Hermed vil jeg forlade min Hjemmelsmand i N. Haksted. Han var født der paa Gaarden, hvor baade hans Fader og

Bedstefader havde boet. De fleste andre Indbyggere der i Byen var derimod senere tilflyttede, thi adskillige af de tidligere havde spillet for stort op og var gaaet fra deres Gaarde. For Resten har Tyskhed og Finhed tidligere (og gør det maaske delvis endnu) staaet i et vist Forhold til hinanden. At de tidligere Storbønder i N. Haksted derfor var Tysk sindede ind fra en Kant, har næppe været tilfældigt. I det hele besøgte jeg Manden to Gange. Begge Gange, da jeg tog Afsked med ham, fulgte han mig venligt udenfor Døren, hvor en hvidmalet Flagstang med kulsort Zigzagbaand viste, at man her i Byen ogsaa forstod at rette sig efter Visen: „Ich bin ein Preusse.“ N. Haksted ligger paa en Pold, en lille lav, svagt skraanende Bakkeø. Lige i Nord, ca. 1½ Mil, ser man den højtliggende Medelby Kirke. Her i N. Haksted staar man paa et Sted, hvor Plattysken er bleven det almindelige Omgangssprog, derovre er det saa smaat ved at bane sig Vej. Man ser, at Højderyggen er den aabne Port, gennem hvilken Søndenvinden blæser og spreder det tyske Frø. Men Jyden er langsom og sejt; selv der, hvor Hjertet ikke banker varmt for Danmark, holder han uvilkaarligt igen. Ogsaa her maa man mindes Visen: „Tøw lidt, sagde Jyden ved Frederiksstad.“ Endnu vil jeg kun minde om, at det var i N. Haksted, den omtalte Præst, der talte Plattysk med Befolkningen (hans Navn var Feddersen), i 1846, da Præsterne i Mellemslesvig skulde indgive Oplysninger om de sproglige Tilstande, for sit Vedkommende slap fra det paa følgende fiffige Maade (F. C. Allen 2det Bind Side 366): han oplyser om, at Folketallet i Sognet er 885. Deraf er „a. Tyske 60

Hoveder, altsaa omtrent den 15de Del af Befolkningen; b. Frisere 6 Hoveder, altsaa omtrent den 150de Del; c. Danske, som har nydt dansk Skoleundervisning i fremmede Egne og nogenlunde forstaar Skriftdansk, 5 Hoveder; d. Tysk-frisisk-danske er de øvrige, hvilke (faa Individuer undtagne) ikke forstaar og endnu mindre taler Højdansk, hvilke siden umindelige Tider har brugt tysk Sprog i Skole og Kirke og for Retten, kun læste og skrev Tysk, og ogsaa mere og mere brugte det Tyske i deres Samkvem. Ikke den 100de Del (d. 177de) af Befolkningen er altsaa dansk.“ Sagens Kærne, at Dansk den Gang i N. Haksted Sogn omtrent udelukkende var Omgangssproget, har Manden, ledet af sine tyske Interesser, paa denne mærkelige og komiske Maade fuldstændig undgaaet. Havde Dansk den Gang ikke været Omgangssproget, saa havde Amtmand og Provst ikke haft nødig at opfordre Forældrene til at tale Tysk til Børnene. I 1852 fandtes i N. Haksted (P. Laudridsen: „Sprogkamp og Sprogforhold“) 3 Tysk talende Familier.

Vi vender os nu til det udstrakte Læk Sogn, der mod Vest berører det frisiske Sprogomraade. Her vil vi først kaste Blikket paa Byen Agtrup, der ligger nordøstlig i Sognet, et Par Kilometer Nord for Jærnbancestationen, der bærer Byens Navn. Om Agtrup gælder det, at det er en overvejende Dansk talende By. For en 20—30 Aar siden blev her næsten intet Tysk talt, maaske med Undtagelse af enkelte indvandrede. I de senere Aar har den Skik at tale Plattysk til Børnene ogsaa gjort sig gældende her, dog ikke i overvejende Grad, og i de Hjem, hvor det finder Sted, kan man ofte paapege, at det skyldes Indvandring. Den

første Familie, der begyndte dermed, skal have været en Købmandsfamilie fra Dagebøl. Det var omkring 1880. Hvorledes Dansken er Byens Omgangssprog, oplevede jeg selv et lille Eksempel paa. Da jeg paa min Rejse en Aften i Juli Maaned fra Jærnbane stationen spadserede ind i Byen, gik jeg forbi en Klynge unge Mennesker, der stod ved Vejen. Jeg hilste ikke paa dem, da jeg var lidt ærgerlig over den Nysgerrighed, mit skriftdanske Sprog nu og da havde vakt. Rigtig nok kunde jeg have sagt: „Guten Abend!“ Men give mig ud for Tysker vilde jeg ikke. At lempe min Udtale efter Egnens Dialekt gad jeg ikke, og sagde jeg: „Godaften!“ vilde jeg sikkert atter have mærket et Pust af denne ubehagelige Nysgerrighed. Følgelig sagde jeg ikke et Muk. Dette faldt dog de unge Mennesker for Brystet. Da jeg var gaaet et Par Skridt, hørte jeg en af Flokken udbryde med en Blanding af Spot og Forundring: „Han gik hel stiltien' forbi!“

Takket være de udførlige Meddelelser, som Stedets Lærer velvilligt skaffede mig gennem Kommuneforstanderen, ser jeg mig i Stand til at give ganske nøjagtige Oplysninger om de sproglige Forhold for hele Kommunens Vedkommende. Der findes 143 Husstande. Af disse er Sproget Dansk i de 81, blandet i de 23 og tysk i de 39. Procenttallet af Dansk talende paa dette Grundlag er ca. 64, men som Omgangssprog gør det danske Sprog sig naturligvis langt stærkere gældende, end dette Tal angiver, og det er næppe nogen Overdrivelse, naar man siger, at mere end de 90 pCt. af Befolkningen kan tale Dansk. I 1904 var 77 af Skolebørnene fra Hjem med tysk eller blandet Sprog, 120

fra rent Dansk talende Hjem. I 1905 repræsenteredes den første Gruppe af 83, den anden af 117 Skolebørn. Tallet af Børn fra rent Dansk talende Hjem svinger saaledes mellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{3}$ af den samlede Skoleungdom. Paa Legepladsen høres baade Dansk og Plattysk. Legepladsen giver derved Anledning til, at Børn fra rent Tysk talende Hjem fra første Færd faar Kendskab til det danske Sprog, ligesom naturligvis ogsaa Dansk talende Børn her, om end maaske i mindre Grad, faar Kendskab til Plattysken. Om Agtrup skriver Adler følgende: „Af de Nord for Landevejen liggende Landsbyer i Sognet (Læk) er Agtrup overvejende Dansk talende; det tyske Folkesprog har ingen Fremskridt gjort siden 1864. Af Byens 148 Familier taler 110 Dansk, 34 Plattysk og 4 begge Sprog. Blandt de 34 Tysk talende Familier findes ikke en eneste, i hvilken baade Manden og Konen stammer fra Agtrup. Enten er denne eller hin eller de begge indvandrede fra frisiske Distrikter, eller fra tyske, eller endelig fra Egne med blandet Folkesprog. Blandt de Dansk talende Familier er der kun en, i hvilken der bliver talt Tysk med de skolepligtige Børn. Paa Skolens Legeplads i Agtrup bliver der næsten kun talt Dansk; navnlig maa det omtales, at saa snart Tysk talende og Dansk talende Børn kommer sammen, bliver der talt Dansk.“ Betragter man disse Oplysninger, ser man, at Plattysken de sidste 18 Aar ikke har gjort overvældende store Fremskridt i Agtrup, men at Bevægelsen dog er gaaet i tysk Retning, viser det forøgede Tal af blandede Familier, der er steget fra 4 til 23. Adler sætter paa sit Sprogkort

Procenttallet af Tysk talende fra 10—25. Clausen: 77 pCt. Dansk talende.

I Agtrup besøgte jeg en Mand omkring de 70. Han fortalte mig nogle af sine Oplevelser der paa Eggen fra Treaarskrigen og i det hele fra den danske Tid. Gennem ham fik jeg et Indtryk af, hvorledes Præsten i Læk, Riis-Lowzon, af de Tysk sindede der paa Eggen blev betragtet som en Politiker og et Redskab for Daniseringsbestræbelserne. Manden, der allerede den Gang ejede den Kro, hvori han endnu bor, havde af og til et Sammenstød med Præsten og var ikke bange for at sige ham sin Mening. „Æ skældt' ham ud aa æ hvid' Knoger“ (altsaa: skældte ham Huden fuld), som han udtrykte sig, men det brød Præsten sig ikke om, thi „en ku sej te ham, hva de sku vær'.“ Den Gang som nu var der to Præster i Læk. Lowzon var den yngste. Den anden var en ældre Mand, „en gammel Stjamp“, der forholdt sig ganske rolig. I politisk Henseende var der dog en mærkelig Overensstemmelse mellem de to Præster, og Manden spurgte engang en af dem, „om di ha'd en Telegraaf imell' hveranner“ (om de havde en Telegraf imellem hinanden). Da Frederik den 7de døde, skulde han have Koncessionen paa Kroen fornyet (30 Speciedaler). Han mente nok, Pastor Lowzon kunde have undt ham den Udgift, men saa kom Krigen, og han slap derfor. Med Hensyn til Skoleundervisningen i den danske Tid havde han meget ringe Tanker, „æ Bø'n blev jo now ren' Hedninger“ og lærte ingenting. Om Præsterne brugte han Betegnelsen „Torfstryere“ (Tørvestrygere). Den danske Tid var i det hele taget en Tid, mod hvilken der

kunde være meget at indvende. Rent pekuniært set havde man Tab derved, at Preussere skulde veksles i Speciedaler. Paa hver Preusser tabte man 3 Skilling. Værst var dog den politiske Tvang. Præsterne kaldtes „di swott' Gensdarmer“ (de sorte Gensdarmer), og de var i Grunden de værste Angivere. Men ogsaa de rigtige Gensdarmer skulde man passe paa. Ved Festligheder stod der en Mand udenfor Huset og passede paa, at en saadan ikke nærmede sig. Han maatte ikke gerne høre, naar Slesvigholstenvisen blev sunget. Ellers kunde de blaa Gensdarmer være temmelig godmodige. „Nær di ha'd faat now Puncher, saa var di int saa vunnerle.“ Fra Treaarskrigen huskede Manden følgende: Før Oprørets Udbrud var Herredsfoged Hansen i Læk en voldsom Agitator. En Dag henimod Jul 1847 var Fortælleren inde i Læk for at gøre Indkøb hos Bageren. Han var den Gang en Dreng i 12 Aars Alderen. Herredsfogden talte da ud fra et Vindue paa 1ste Sal i en Gæstgivergaard (paa Torvet). Han talte til den forsamlede Folkemængde om, at nu var Tiden, da man skulde lægge Plov og Harve og i Stedet for gribe til Vaaben. Folks sunde Fornuft krympede sig dog ved et saa afgørende Skridt. Da imidlertid de første danske Soldater kom til Læk, forsvandt Agitatoren hurtigt fra Skuepladsen og lod sine Tilhængere i Stikken. Han lod sin Dreng trække sin Hest over en sumpet Eng udenfor Byen og steg saa op ovre paa den anden Side. Noget lignende, som det gik den omtalte Herredsfoged, gik det iøvrigt hele Befolkningen der paa Egnen, man sprang op som Løver og faldt ned som Lam. Der blev organiseret Landstorm baade der

og andre Steder og holdt Vagt Nat og Dag. Fortælleren kunde huske, hvorledes han havde været ude som Vagtpost sammen med en gammel Mand. En ridende Stafet skulde bringe Melding fra det ene Højdepunkt til det andet. Det hele opløstes dog, inden Krigen rigtig var begyndt. Efter Slaget ved Bov saa man de første danske Dragoner. Ved Rygtet om dansk Indkvartering var en Del af Byens Mænd samlede i Skolen for at drøfte dette Spørgsmaal. Disse blev, da de danske Dragoner kom til Byen, saa forfærdede, at de skyndte sig op paa Skolebygningens Høloft. De gamle kunde ikke komme op „a æ Leer“ (op ad Stigen). Fortælleren laa da oppe paa Loftet og rakte dem Haanden. Senere kunde han ikke dy sig for at stige ned og tage Dragonerne i Øjesyn. Under en senere dansk Indkvartering fik de ogsaa en lille Styrke hos Mandens Forældre i Kroen. De menige skulde ligge i Storstuen, hvor der var bredt Halm ud. Derimod stod Sengene opredt til to Officerer. Disse vilde dog ikke i Seng, men ønskede at dele Lejet sammen med de menige i Halmen paa Gulvet.

Senere hen (det har maaske været i Sommeren 1849) vilde den danske Regering indkalde det værnepligtige Mandskab der paa Egnen. De unge Karle var imidlertid flygtede ud i Marsken, hvor de holdt sig skjulte. En Dag kom der til Byen tre Retsbetjente fra Læk. De skulde opsnuse, om der var Rekrutter, der holdt sig skjulte, og henvendte sig til Byfogden. Han maatte saa med ud i Byen. Man kom til en Mand, hvis Søn, der var i Rekrutalderen, havde forstukket sig. Man vilde tvinge ham til at sige, hvor Sønnen

var. Det kunde Manden imidlertid ikke, da Sønnen ikke opholdt sig der paa Egnen. De tre Politibetjente truede med at skyde ham, dersom han ikke sagde, hvor Sønnen var. Ja, de kunde godt tage og skyde ham, men hvor Sønnen var, kunde han ikke sige. Der blev ogsaa affyret et Skud, men i Luften. De 3 Politigensdarmere logerede hos Byfogden, der tillige var Kromand. Fortælleren undrede sig over, at de satte Genvæernerne op til Skabet i Skænkestuen og ikke tog dem med ind i Sovekammeret. Det maatte de dog have gjort, hvis de virkelig mente, de opholdt sig i et fjendtligt Land.

Det var rimeligvis de samme 3 Gensdarmere, om hvilke jeg af en ældre Kone i Karlum har hørt følgende: Engang i Krigstiden holdtes det sædvanlige „Kræmermærken“ („Kræmmermarked“) 5 Uger efter 2den Paaskedag i Læk. Ved den Lejlighed var der 3 danske Gensdarmere til Stede, men „de var int rigtig Soldaater“, de havde ingen egentlig Uniform, men var bevæbnede med Sabler. De to af de omtalte Gensdarmere havde i Folkemunde Navnene „Jakob Skurrehat“ og „æ Skærrebæk Skomager“. I Nærheden af Kirkegaardsdiget kom det til Slagsmaal, thi nogle af Markedsgæsterne var ophidsede og vel sagtens drukne. Gensdarmene selv var uskyldige, men „æ Mærkensfolk gik aa dem“. Gensdarmene kunde dog nok staa sig. De slog om sig med Sablerne, og flere blev saarede. „Osse en Ka'l her fra æ By blew blassured“ (saaret). Det var en, der intet ejede og derfor var ilde stedt, da han ikke havde Penge til Lægehjælp og ikke kunde arbejde. Under Slagsmaalet blev der imid-

lertid sendt Ilbud til Tønder efter „dansk' Soldaater“. Fortællersken (den Gang en ung Pige) var netop paa Hjemvejen Nord paa. Hun kørte med en Bondemand. Ved „Glaserkroen“ mødte de de danske Soldater, der kom marscherende fra Tønder. Bondemanden udbrød da: „Glückliche Reise“. De danske Soldater maa imidlertid have hørt dette, thi der blev gjort Holdt, og Bondemanden blev spurgt om, hvad han havde sagt og ment dermed. Han forklarede da, at det ikke gjaldt Soldaterne, men en Vogn, der kørte Nord paa. Fortællersken skulde imidlertid netop af ved Glaserkroen og skyndte sig, saa godt hun kunde, da hun havde faaet Skræk i Blodet. Nu var hun bleven klogere og vidste, at „hvæn æ Fjenner kommer“, saa gjaldt det kun om at være „venle aa miid“, saa skulde Soldaterne nok lade en være i Fred. Da jeg senere talte med min Hjemmelsmand i Agtrup om denne Begivenhed i Læk, sagde han om de nævnte Politisoldater: „De var now'e, der haj væt i æ Tugthus aa gy'r (gjort) dum Kram, de var saa'n Kandidaater“. Nogle af Mængden kendte dem og vilde ikke finde sig i at blive kommanderet af dem. Hvor djærv min Mand end var i sine Udtalelser mod den danske Tid, udtalte han sig dog rosende om den danske Herredsfoged i Læk. Den menige Mand vilde gerne have beholdt ham. Derimod var de tyske Storhanser, som Læge og Apotheker, ham fjendtlige. Dog kunde han være forbleven, hvis han vilde. Han naaede at være med til Anlægget af Karlum Plantage og havde Aktier deri.

Netop da jeg er ved Omtalen af Krigsaaret 1864, vil jeg fremføre nogle Meddelelser af den omtalte gamle

Kone i Karlum. Efter Dannevirkes Rømning samledes Folk rundt i Kroerne og var helt ellevilde. I Læk var der netop Marked. Man saa Fruerne fra et Par nærliggende Herregaarde vade om i Sneen, og der blev holdt Taler. Nogle var lidt betænkelige, men de blev revne med af Strømmen. „Di var saamænd int oll' saa glaj' (glade), men di sku jo lad', som di var et.“ Pastor Brask i Karlum og hans Frue tog straks og kørte Nord paa, men vendte tilbage efter 6 Dages Forløb, da Præsterne havde faaet Ordre til at blive i deres Embede. Nu fik han imidlertid at mærke, at Tiden var bleven en anden, og at ikke alle dem, han havde anset for Venner, svarede til hans Forventninger. „Der var nowe her i æ By, uh, di var saa hæsle ve ham.“ Han blev helt „skimmelhvid“ i faa Dage af bare Ærgrelse. En Aften, da der havde været Marked i Læk, kom der en Sten ind gennem Ruden til ham og hans Kone. En Dag kom der et Par Mænd om til Konens Bedstefader og spurgte, om han vilde være med til at jage Præsten bort. Det vilde han ikke, da Præsten aldrig havde gjort ham andet end godt. Senere kom han ud i Byen. Her traf han nogle, der sagde: „Vil do int vær' mæ te aa jaw æ Præst væk, saa er do aasse en skidt Ka'l.“ Sognefogden viste sig loyal og stod paa Præstens Side, men af samme Grund var han ogsaa Genstand for Drillerier. En Aften, da han var omme i Kroen (her var en Del Mænd fra Byen forsamlet), listede man sig til at sætte en tysk Kokarde i hans Kasket, uden at han mærkede det. Fra Kroen gik han ned til Præstegaarden, og her var Præsten den første, der saa, at han havde tysk Kokarde.

Endnu et Par Fortællinger fra den samme Kilde. De berører vel andre Begivenheder, men har dog en vis Interesse ved deres umiddelbare og barnlige Skildring. Vejen forbi Glaserkroen til Læk var meget befærdet i ældre Tider. Ad den kom Kvægdrifterne fra Jylland. For mange Aar siden (ca. 70) hændte her følgende sørgelige Begivenhed: En ung Mand oppe fra det nordlige Jylland havde solgt en Kobbelt Heste i Læk og faaet en hel Del Penge derfor. Bag efter var han inde i et Værtshus, hvor han fik temmelig meget at drikke. Derefter brød han op og tiltraadte Hjemrejsen, uden at man senere hørte noget til ham. En Tid efter skulde en Karl ud at grave Hedetørv („Flower“) Syd for Glaserkroen. Her fandt han den unge Mand liggende dræbt af et Knivstik og med en Kniv i Haanden. Det kunde se ud til, at han havde myrdet sig selv, men det at hans Penge var borte, tydede paa, at Morderen (eller Morderne) havde slået ham ud i Lyngen og givet ham en Kniv i Haanden, for at det kunde have Udseende af, at han havde dræbt sig selv. Liget blev begravet paa Karlum Kirkegaard i en hvidmalet Trækiste. Imidlertid havde den unge Mands Forældre faaet den sørgelige Tildragelse at høre og kørte den lange Vej fra det nordlige Jylland ned til Karlum. Den myrdede var bleven begravet med Kniven hos sig, men da Forældrene fik det at vide, vilde de absolut, at Liget skulde opgraves. Det maatte ikke have Kniven med i Graven. De fik ogsaa deres Vilje sat igennem. Hvem der havde begaaet det formentlige Drab, dannede man sig kun Gissninger om, men mange Aar senere fortaltes om en

gammel Mand, der laa paa det yderste, at der var noget der pinte ham, saa han havde svært ved at dø.

Som Barn opholdt den gamle sig i Sønderborg og oplevede da en Gang, at Kristian d. 8de besøgte Byen. I den Anledning var der stor Fest. Der var rejst en „Ærenport“, men det var ikke en almindelig Port. Det var „lisom en Stold (Stald) mæ Mos ov'nov'r, aa mæ stor' (store) Pæl' i hver Ænd' a æ Stold“. Der var 24 „Pikker“ (Stolper), 12 „Pikker“ aa hver Sid'. Gennem den Port holdt Kongen sit Indtog. Ved Modtagelsen var der mødt en Del fine Frøkener der fra Byen. De sang. „De hær jo vis' vær Dansk, di saang“, og der stod 8 smaa Piger „ve hver Sid' a æ Port.“ „Æ Borgere var mæ Geværer,“ „aa saa var han (Kongen) hver Daw hen' aa se æ Skoller ætter“. Der blev skudt med Kanoner, „aa æ Trommer gik“. Dronningen havde en hvid Hat paa, naar hun var ude at køre, „aa saa sad hun aa nikked' aa nikked' aa saa saa mild.“

Efter denne lille Udflygt vender vi atter tilbage til Agtrup. En Hjemmelsmand har jeg omtalt. Ogsaa en gammel Fredericiakæmper fra Ryes Brigade besøgte jeg. Den Slags Folk er sjældne paa de Egne, og han var egentlig ogsaa tilflyttet fra et nordligere Sogn. Jeg traf ham en Formiddag ude paa Vejen. Han hørte paa mit Sprog, at jeg var fra Danmark. „Danskerne er et Kærnefolk“, sagde han. Jeg tav stille dertil, men ønskede ved mig selv, at det i nogen Grad maatte være Tilfældet. „Forleden Dag var det 6. Juli“, vedblev han, „det var Dagen for Fredericiaslaget. Der har staaet mange store Slag, men aldrig et saadant Slag. Aldrig har man hørt Tale om, at en belejret Hær er brudt ud

og fuldstændig har tilintetgjort den Hær, der omsluttede den. Vi gjorde skam rent Bord.“ Men Mandefaldet var stort. „Jeg mistede den Dag mange brave Kammerater, som aldrig mere stod op.“ Han havde paa Fornemmelsen, at det ikke kunde vare længe, inden han ogsaa selv skulde til „Ryes Brigade“, det var taget en Del af med ham i de sidste Aar. Senere besøgte jeg ham i hans lille Hus. Ogsaa her kom Talen ind paa de store Minder. Han fremførte en hel Del friske Smaatræk fra Krigstiden. Det skimtede igennem, at han havde været en rask og behjertet Soldat. Da han efter Udfaldet var paa Tilbagevejen til Fredericia, gik han gennem en Rugmark. Her laa en haardt saaret Tysker. Efter at have lagt ham lidt til Rette gav han ham noget Brændevin af sin Feltflaske og stak hans Gevær med paasat Bajonet i Jorden, for at Ambulancebærerne kunde se, at her laa en saaret. Vi ferlod dette Emne. Han havde haft to Sønner. Det var i Overensstemmelse med hans Ønske, da de begge rejste til Amerika. Her var de døde, men han saa dog hellere, at de døde der, end at de skulde begraves „i Skyggen af den sorte Ørn“. Da jeg en Dag senere traf ham paa Vejen, tog jeg Afsked med ham. Et Par Taarer trillede ned af hans Kind.

En lille Begivenhed, der viser, hvorledes man paa sliig en Rejse kan blive Genstand for ugrundet Mistænksomhed, oplevede jeg der paa Egnen. Jeg gik hen til en Gaard, hvor jeg gerne vilde have en Samtale i Gang med Husbonden, en ældre Mand. Det var ved Aftentide, da jeg nogenlunde kunde gøre Regning paa, at Folk var færdige med deres Arbejde. Manden var

imidlertid ikke hjemme. Derimod var Konen, en voksen Søn og Tjenestepigen til Stede. Jeg blev modtagen med sædvanlig Forekommenhed, og Tobakskassen blev stillet frem, saa jeg kunde stoppe min Pibe. Da jeg havde siddet nogen Tid, blev jeg dog af Husmoderen underkastet det tidligere omtalte indgaaende Forhør, som jeg undertiden har været Genstand for. Jeg søgte at klare for mig saa godt, jeg kunde. Jeg mærkede dog, at der stadig svævede en Mistanke over mig i Retning af et eller andet, jeg ved ikke hvad. Pludselig faldt ogsaa Tjenestepigen, der sad paa en Bænk ved Kakkelovnen, i med, og sagde: „Der er vel int nowt i et?“ Meningen var altsaa, om der stak noget bag ved, men hvad det skulde være, kan jeg ikke sige. Jeg blev naturligvis ærgerlig og affejede det ubegrundede Spørgsmaal. Endelig blev Aftalen da den, at jeg maatte komme den næste Dags Morgen ved 8-Tiden. Saa skulde Manden nok være hjemme. Da jeg den næste Dag til aftalt Tid nærmede mig Gaarden, saa jeg bag Vinduerne en hvid Natkappe, der hurtig tog Flugten ud i Køkkenet. I spændt Forventning traadte jeg ind i Stuen. Her kom straks Sønnen til Stede. Han meddelte mig, at Faderen ikke var hjemme. Derimod fulgte han mig med stor Høflighed et Stykke udenfor Huset og viste mig et Hus, der laa ude paa Marken. Manden dér vilde jeg have større Held med at besøge, mente han.

En Fremtoning der paa Egnen vil jeg endnu omtale, en Fremtoning, der rimeligvis i mere eller mindre Grad gælder hele Angel og Mellemslesvig, det er de Kroer (der findes for Resten dér en Mængde Kroer), hvori Krigerforeningerne holder deres festlige Sammen-

komster. Disse Kroer synes ligefrem at skilte med tysk Patriotisme. Den hvidmalede Flagstang omslynget af det sorte Baand, der næsten findes udenfor enhver Krobygning, vil jeg ikke her omtale, men lad os betragte en Bal- og Teatersal, hvor en Krigerforening holder sine festlige Sammenkomster. Jeg skal kun nævne et enkelt Eksempel. I Enden af den rummelige Sal er der en lille ophøjet Scene, hvor Dilettanter undertiden optræder, eller hvorfra der bliver givet Koncert og lignende. Ved den ene Side af Scenen er der paa Lærredet malet et Billede i fuld Figur af den tyske Kejser, paa den anden Side et tilsvarende af Kejserinden. Uden at miskende den loyale og patriotiske Hensigt hermed og uden at træde Sandheden for nær, tør man sige, at disse Malerier ikke stammer fra første Rangs Kunstnere. Lad os dernæst betragte Væggene i Salen. Rundt om hænger der Papplader med Indskrifter, der for den jævne danske Smag, der er vant til at smile ad de stærke Udbrud, vilde forekomme lidt højtstilede. En Plade bærer saaledes Indskriften: „Hoch den tapfern Kriegeren!“ (Hurra for de tapre Krigere!). En anden Plade, eller rettere et Tøjstykke bag (Glas og Ramme) er i sin Tid ophængt til Minde om den 25aarige Fred med Frankrig. Med gylden Farve paa kulsort Grund ser man øverst et Par korslagte Sværd og nedenunder en Indskrift omtrent saalydende: „Gott war mit uns, darum siegten wir“ (Gud var med os, derfor sejrede vi). Paa en hvid Plade staar med røde eller grønne Bogstaver noget lignende som: „Seid gegrüsst Ihr freien Sängern!“ (vær hilset i frie Sangere!). En Sangforening har rimeligvis givet Forestilling, og man har da paa denne synlige

Maade med dette velklingende Tillægsord vist den sin hjertelige Modtagelse. Endelig staar der paa en Papplade omtrent saaledes: „Gott gebe, dass das deutsche Lied immer blüht und immer grünt!“ (Gud give, at det tyske Kvad altid maa blomstre og altid grønnes). Andre Steder har jeg rundt paa Væggene i en saadan Sal set Billederne af det nye tyske Riges Grundlæggere: Bismarck, Moltke, Kejser Wilhelm o. s. v., og under hvert Billede vedkommende Personligheds Valgsprog. Under Moltkes Billede staar f. Eks.: „Wozu der Mensch den Mut hat, dazu findet er auch die Mittel“ (hvortil et Menneske har Modet, dertil finder han ogsaa Midlerne). Endelig kan man saa oppe under Taget se et Maleri, der hænger til Ære for Byens „frivillige Brandværn“. Maleriet forestiller en ung Brandmand, der staar i sin Branduniform, høj og kæk, med en Vandslange i Haanden, og under Billedet findes et Citat af Schiller: „Wohltätig ist des Feuers Macht, wenn sie der Mensch bezähmt, bewacht“ (velgørende er Ildens Magt, naar Mennesket tæmmer, bevogter den).

(Fortsættes).

